

# MODEL CDC PRO ŠKOLNÍ PRAXI

**Návrh postupného rozvoje dílčích  
kompetencí a dovedností**

Tereza Špinarová  
Jitka Kořínková  
Zdeňka Pluta  
Vítězslav Malý

# MODEL CDC PRO ŠKOLNÍ PRAXI

Návrh postupného rozvoje dílčích kompetencí  
a dovedností

© ACADEMIA IREAS, o. p. s., 2019

*Autor: Tereza Špinarová, Jitka Kořínková, Zdeňka Pluta, Vítězslav Malý*

*Editor: Klára Želechovská*

*Grafika a sazba: e-academia.eu, Jana Hradcová*



# Obsah

---

Obsah .....	1
Předmluva.....	4
Úvod.....	5
1. Demokracie, kultura a demokratická kultura.....	6
1.1. Kultura vnitřní a vnější.....	6
1.1.1. Kultura vnější.....	6
1.1.2. Kultura vnitřní.....	9
1.2. Demokracie, kultura a demokratická kultura - historie a současnost .....	11
2. Kompetence pro demokratickou kulturu - model CDC.....	16
2.1. Model kompetencí pro demokratickou kulturu .....	16
2.1.1. Výběr kompetencí do modelu CDC .....	18
3. Model CDC ve školním prostředí.....	22
4. Návrh postupného rozvoje dílčích kompetencí.....	25
4.1. Postup rozvoje dílčích kompetencí.....	25
4.1.1. Analýza současné situace .....	25
4.1.2. Stanovení cíle .....	26
4.1.3. Možnosti, jak dojít k cíli.....	26
4.1.4. Reflexe a vyhodnocení .....	26
4.2. Plán postupného rozvoje .....	27
4.3. Příklady z praxe.....	28
4.3.1. Respekt.....	28
4.3.2. Znalost a kritické porozumění médiím.....	31
4.3.3. Otevřenost vůči odlišnostem .....	33
4.3.4. Rozvoj více kompetencí – projekt Kyborg .....	36
Závěr .....	39
Literatura a zdroje .....	40
Přehled obrázků:.....	41
Příloha A.....	42
Příloha B. Kompetence .....	44

1.	Hodnoty .....	44
1.1.	Uznání pro lidskou důstojnost a lidská práva.....	45
1.2.	Uznání pro kulturní diverzitu.....	45
1.3.	Uznání pro demokracii, spravedlnost, čestnost, rovnost a vládu práva .....	46
2.	Postoje .....	46
2.1.	Otevřenost vůči kulturním odlišnostem, odlišným názorům, světonázorům a způsobům života	47
2.2.	Respekt.....	47
2.3.	Občanský postoj .....	48
2.4.	Odpovědnost.....	49
2.5.	Sebedůvěra.....	50
2.6.	Tolerance k nejednoznačnostem .....	50
3.	Dovednosti.....	51
3.1.	Autonomní učení.....	51
3.2.	Analytické a kritické myšlení.....	52
3.3.	Dovednost naslouchat a pozorovat .....	53
3.4.	Empatie .....	53
3.5.	Flexibilita a adaptabilita .....	54
3.6.	Jazykové a komunikační dovednosti .....	55
3.7.	Dovednosti v oblasti spolupráce .....	56
3.8.	Dovednosti při řešení konfliktů.....	56
4.	Znalosti a kritické porozumění .....	57
4.1.	Znalost a kritické pochopení sama sebe .....	57
4.2.	Znalost a kritické pochopení jazyka a komunikace .....	57
4.3.	Znalost a kritické pochopení světa (politiky, práva, lidských práv, kultury, různosti kultur, náboženství, historie, medií, ekonomiky, životního prostředí a udržitelnosti) .....	58
	Příloha C.....	61

# Předmluva

---

Držíte v ruce knihu, která vám představí náš úhel pohledu na to, jak využít Model CDC - Kompetence pro demokratickou kulturu v pedagogické praxi učitele na české škole, tak aby zvyšovaly její efektivitu práce pedagogů v oblasti výchovy k demokracii. To, že se s vývojem společnosti objevují nové problémy a učitelská profese je čím dál tím náročnější, si velmi dobře uvědomujeme. Demokracii a s ní spojená svoboda jsou pro nás velmi cenné, nejen proto, že pamatujeme dobu, kdy tomu tak nebylo. Považujeme ji za nejpřírodnější způsob organizace, který zatím lidstvo vyzkoušelo. Proto hledáme cestu, způsoby a nástroje pro smysluplného a přínosného začlení práce s jednotlivými kompetencemi obsaženými v Modelu CDC.

V rámci projektu, jehož výstupem je i tato příručka, se nám podařilo vytvořit kurz, který dodal mnohým účastníkům novou energii do práce a nápady, jak pracovat inovativně se třídou i sami se sebou. Učitelé z různých škol navzájem sdíleli své úhly pohledu a poskytovali si podporu i zpětnou vazbu, díky které se mohli všichni rozvíjet, a to včetně lektorů. Budeme tedy jen rádi, pokud tato příručka pomůže i dalším čtenářům nejen z řad pedagogů najít inspiraci pro práci se žáky i třídami na cíleném, systematickém rozvoji kompetencí, potřebných pro život v demokratické kultuře. Všem ostatním chceme ukázat náš pohled kulturu, demokracii, demokratickou kulturu a možnosti práce s kompetencemi pro demokratickou kulturu..

Tímto bychom rádi poděkovali všem účastníkům projektu, kteří nám ukazovali další cesty a dodávali nám chuť do práce, která má smysl.

# Úvod

---

Kompetence pro demokratickou kulturu. Dokážete si vzpomenout, kdy jste o nich slyšeli poprvé? My jsme se s tímto termínem i samotným modelem CDC seznámili na v dubnu 2018. Protože si rádi rozšiřujeme znalosti, zkušenosti a úhly pohledu, rozhodli jsme se tedy přijmout výzvu v rámci práce s modelem CDC - Kompetencí pro demokratickou kulturu v práci učitele v podmínkách českých škol.

Naším cílem bylo najít v srdci modelu přicházejícího od řady evropských specialistů poklady, nejen pro sebe, ale především pro vás, účastníky našich kurzů a čtenáře této příručky. Nejprve se před námi objevil volný prostor, ve kterém jsme měli uchopený jediný termín: KOMPETENCE. Vydali jsme se proto na cestu za poznáním směrem k pojmům DEMOKRACIE, KULTURA, DEMOKRATICKÁ KULTURA. Společná diskuse nám pomohla v tříbení, usazení a pochopení komplexnosti spojení KOMPETENCE PRO DEMOKRATICKOU KULTURU.

Přijměte naše pozvání a vydejte se společně s námi objevovat podněty a inspirace do pedagogické praxe, které toto spojené nabízí. Všechny naše poznatky a objevy spojené s modelem CDC jsme vložili do následujících stránek. Budete mít možnost se hlouběji ponořit do obsahu pojmů Kultura, Demokracie, Demokratická kultura, Kompetence. Ukážeme vám tajemství vztahu mezi Vnější kulturou a Identitou, coby formou kultury vnitřní. Zastavíme se u každého ze čtyř křídel modlu CDC věnovaných Hodnotám, Postojům, Dovednostem, Znalostem a kritickému porozumění, důležitých pro výchovu k demokracii a tvorbu demokratické kultury ve školním prostředí.

Věříme, že pro vás tato společná cesta za poznáním kompetenčního modelu pro demokratickou kulturu, bude obohacení pro vás osobně i pro vaši pedagogickou praxi. Budeme rádi, pokud tato příručka pomůže čtenářům najít inspiraci pro práci se žáky i třídami na cíleném, systematickém rozvoji kompetencí potřebných pro život v demokratické kultuře.

# 1. Demokracie, kultura a demokratická kultura

---

V této kapitole se ohlédneme za historii i současností naší evropské kultury. Podrobně se budeme věnovat pojmům demokracie, kultura a demokratické kultura. Zaměříme se také na vztah mezi vnější kulturou a identitou, jakožto formou kultury vnitřní.

## 1.1. Kultura vnitřní a vnější

České slovo **Kultura** má svůj základ v latinském slově *colo* = vzdělávat, obdělávat, pěstovat, z něho je odvozeno latinské slovo *cultura* = vzdělávat; pěstovat. Pojem kultura byl původně spojován s obděláváním čili kultivací zemědělské půdy. Dnes chápeme v nejširším rozsahu Kulturu jako specifický lidský způsob organizace, realizace a rozvoje činnosti, odrážející se ve výsledcích fyzické a duševní práce člověka (Matějů, Soukup, 2018).

Studium kultury v tomto širokém pojetí se dnes zabývá mnoho vědních oborů např. historie, kulturologie, kulturní antropologie, etnografie.

V následujících dvou kapitolách se zaměříme na složení a specifika vnější kultury jako způsobu organizace lidského společenství a jeho vlivu na formování naší identity jakožto unikátní vnitřní kultury každého jednotlivce.

### 1.1.1. Kultura vnější

Základ pojetí **Kultury** jako rysu lidské vzdělanosti pochází od M. Tullia Cicera, který ve svých *Tuskulských hovorech* (r. 45 př. n. l.) nazval filosofii „kulturou ducha“. **Kultura** tehdy odlišovala ty, kteří rozvíjeli své znalosti a kultivovali svého ducha prostřednictvím vzdělání. S nástupem humanismu a renesance se toto antické chápání pojmu kultura rozšířilo také o jasně vymezenou hranici mezi člověkem a přírodou. Člověk začal být považován za aktivního tvůrce kultury, který skrze neustálé zdokonalování a kultivování svých schopností zvyšuje své možnosti a tím přetváří sebe i přírodu. Za významný mezník je považováno dílo německého historika a právníka S. Pufendorfa, který vymezil pojem **Kultura** jako souhrn všech lidských výtvorů – společenské instituce, jazyk, vědu, morálku, zvyky odívání i bydlení.

Chystáme-li se v dalších částech této příručky zaměřit pozornost na tzv. **Demokratickou kulturu** a model kompetencí pro její rozvoj, připomeňme si také pojetí pojmu kultura z doby osvícenectví v podání J. Ch. Adelunga (1793), který vymezil **Kulturu** jako „*zdokonalení a zušlechtění nebo zjemnění celkových duševních i tělesných sil osoby nebo lidu, přičemž jde nejen o osvícení nebo zdokonalení rozumu osvobozením od předsudků, ale také o uhlazení, zjemnění zvyků a mravů*“ (Matějů, Soukup, 2018).

Výrazným zlomem v chápání pojmu **Kultura** je dílo J. G. Herdera z let 1784–1791. Ve studii *Myšlenky k filozofii dějin lidstva* chápe **Kulturu** jako specificky lidský nástroj adaptace na prostředí a podmínky života. Podle jeho názoru existují více či méně kulturní společenství, ale **Kultura** jako taková je univerzální vlastností celého lidstva. **Kulturu** vnímá jako neustálé narůstající množství humanity a možností sebeutváření člověka, ve kterém hraje rozhodující roli kulturní tradice, vycházející ze schopnosti symbolické komunikace a projevuje se předáváním dosažených výsledků a jejich dalším tvůrčím rozvíjením. Dalším mezníkem v chápání pojmu **Kultura** v axiologickém slova smyslu je tzv. **mravní imperativ** I. Kanta, který za cíl kultury považuje mravně dokonalé bytosti. Z tohoto úhlu pohledu je **Kultura** chápána jako soubor jevů, procesů a věcí rozšiřující humanitu jedince i společnosti a kultivující každého člena společenství. Kant do kultury zahrnuje kromě úrovně umění, vědy a práce, také disciplínu a schopnost sebeomezení vytvořené výchovou. „*Jeho současník J. W. Goethe považoval Kulturu za soubor způsobů oblékání, stravovacích návyků, historie, filosofie, umění, vědy, dětských her, přísloví, literatury, politiky, hospodářství, a dokonce i škod na přírodě, jež člověk svou neuváženou činností působí.*“ (Musil, 2019).

V druhé polovině 19. století učinil W. Dilthey novým prostorem zkoumání tzv. **systemy kultury**, které podle něj tvoří jazyk, morálka, umění, náboženství a věda. Za vlastního tvůrce moderní globální vědecké definice **Kultury** je však považován E. B. Tylor, který podal v úvodu své práce *Primitivní kultura* (1871) první antropologické vymezení pojmu: „*Kultura neboli Civilizace, je složitý celek, který zahrnuje vědění, víru, umění, právo, morálku, zvyky a všechny ostatní schopnosti a obyčeje, jež si člověk osvojil jako člen společnosti.*“ (Matějů, Soukup, 2018).

Tento nehodnotící přístup zaměřující se na specifika kultury definované v čase a prostoru pro různá společenství vytvořil prostor pro řadu srovnávacích výzkumů různých sociokulturních systémů. Na počátku 20. století se toto vnímání pojmu **Kultura** vycházející s Tylorovy definice stává ústřední kategorií archeologie a prehistorie, etnografie a etnologie, sociální a kulturní antropologie a zdomácněl také v sociologii a psychologii.

„*O sjednocení různých přístupů k vymezení pojmu kultury se v r. 1952 pokusili američtí antropologové A. L. Kroeber a C. Kluckhohn. Na základě rozboru více než 150 definic dospěli k názoru, že Kultura je produkt historie, zahrnuje ideje, vzory a hodnoty, je selektivní, lze se jí učit, je založená na symbolech a je abstrahována z chování a produktů chování.*“ (Matějů, Soukup, 2018).

Tento přístup ke kulturní rozmanitosti v současné době převládá v současné psychologii, sociologii, archeologii i ekologii. **Kultura** je považována za mnohvrstevný, plastický, negenetický program zahrnující činnost jednotlivců i sociálních skupin. Tento program je zpevňován sociokulturní samoregulací a kulturními stereotypy. Kultura je předávána z generace na generaci skrze tzv. **kulturní dědictví**, které je kreativně rozvíjené v rámci sociální interakce. **Kultura** je tak kolektivním produktem celého společenství v prostoru i čase (Matějů, Soukup, 2018).

V rámci tohoto pojetí vzniká **Vnější kultura** v rámci sociální interakce mezi dvěma a více lidmi tvořícími společenství od malých skupin jako jsou partnerství či rodina, přes skupiny střední velikosti - pracovní tým, školní třída, sportovní klub, vesnické komunity, označované někdy jako kmen, mající od 20 do 150 členů, až po ty velké, zahrnující obyvatele jednoho města, správního celku, národ i celé lidstvo.



V roce 1976 vytvořil E.T. Hall tzv. **ledovcový model kultury**. Podle jeho teorie je viditelných přibližně 10 % znaků kultury. Špička ledovce je kromě jazyka a kulturního dědictví tvořena objektivními znalostmi, určitými stereotypy v chování a snadno změnitelnými systémy přesvědčení. Část ledovce, skrytá pod hladinou, obsahuje vzorce myšlení, hodnoty a obtížně změnitelné systémy přesvědčení. Hall navázal na práci G. Rochera z roku 1969, který vytvořil první variantu modelu kulturního ledovce. Ten viditelnou část označuje jako **Konání** - jazyk, právo a zvyky, způsob žití, instituce, techniku, rituály. Pod hladinou se nacházejí **Způsoby myšlení** - normy, role, ideologie, přesvědčení, filosofie, nejhlubší vrstvu tvoří podle Rochera pocity a vnímání - hodnoty, očekávání, předpoklady, domněnky, mýty, vkus, přání a touhy (Hartl, 1994), (Logan, 2014), (Geist, 1992).

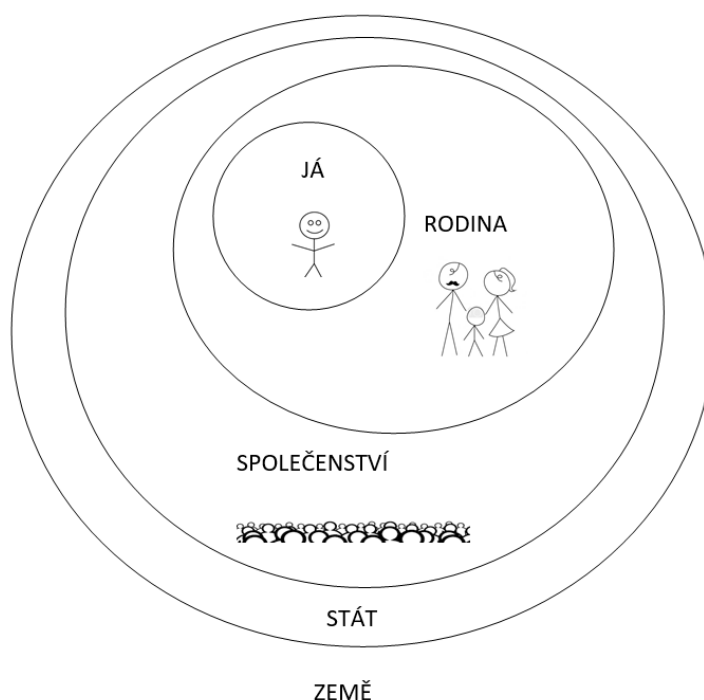


Obrázek 1 Kultura vnější

## 1.1.2. Kultura vnitřní

Každý z nás je již od počátku svého života součástí více než jednoho společenství, více než jedné kultury, které se navzájem ovlivňují a zároveň formují to, kým se cítíme být, naše vnímání své identity i chápání toho, kým jsme.

Ptali jste se někdy sami sebe, jak naše okolí, naše kulturní zázemí i hmotné životní podmínky ovlivnily a ovlivňují to, kým jsme pro sebe i pro druhé? Jsme lidmi, Evropany, příslušníky Českého národa, Středočechy, Západočechy, Východočechy, Jihočechy nebo Severočechy, Moravany či Slezany, měšťany či vesničany, členy komunit, sportovních i jiných klubů a sdružení, zaměstnanci firem, členové rodin - otcové, matky, synové a dcery, bratři a sestry a podobně. Každé společenství, každá kultura, jichž jsme součástí, nám přináší konkrétní sociální role, přináší do našeho života práva, očekávání i požadavky - vrstvy zjevné i skryté.



Obrázek 2 Kultura vnitřní

Identita je vrcholem již zmiňované Pyramidy logických úrovní R.Diltse. Utváří se v průběhu celého našeho života, hlavně však v průběhu dětství a dospívání, jako forma naší vlastní **Vnitřní kultury** jako reakce na naše životní podmínky, interakci s okolním společenstvím, pod vlivem **Vnější kultury**.

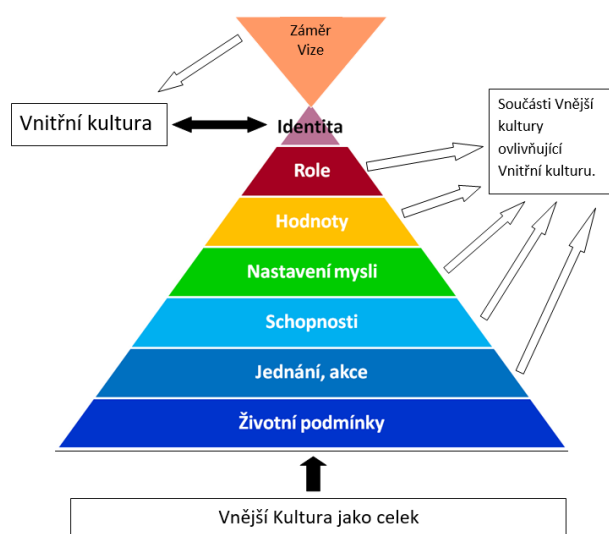
Dění v jednotlivých vrstvách kulturního zázemí jedince má vliv na utváření jeho identity. Změny a výrazné události na konkrétní úrovni mají na vnímání a chápání toho, kým jsme, tím větší vliv, o čím bližší vrstvu se jedná. To znamená, že události v rodině např. narození, úmrtí, sňatky, rozvody atd. mají na identitu každého z nás větší dopad než změny např. na úrovni organizace územního celku typu obměny složení zastupitelstva, parlamentu, vlády po volbách.

V předchozí kapitole jsme si udělali stručnou exkurzi do vývoje vnímání a vymezení pojmu **Kultura**. Abychom si usnadnili pochopení vztahu mezi **Vnitřní kulturou** a **Identitou** jakožto **Kulturou vnější**, propojíme nyní současné vnímání pojmu **Kultura** ve vnějším slova smyslu s **Pyramidou logických úrovní**.

**Vnější kultura** jako celek je součástí našich životních podmínek. Ty vymezují náš životní prostor, to co nás v našem rozvoji, růstu a učení jak podporuje, tak omezuje. Životní podmínky kladou v našich představách hranici mezi možné a nemožné, dobré a špatné, přijatelné a nepřijatelné, povolené a zakázané. Do souboru životních podmínek patří prostředí a nastavení v naší primární rodině, pravidla nastavená ve školkách, školách a dalších vrstevnických kolektivech, jichž jsme součástí, společenské uspořádání, platné zákony a historie státu, ve kterém žijeme, historická doba - celosvětové nastavení a uspořádání rámuující náš život. To znamená, že naše životní podmínky jako platforma pro rozvoj osobnosti, vnímání sebe a porozumění světu jsou v každé generaci, společenství, kultuře a historické době odlišné. Kultura samotná, respektive kulturní dědictví jakožto součást životních podmínek, je každou další generací tvořivě rozvíjeno, doplňováno a pozměňováno.

Jak už jsme zmiňovali dříve, členství v konkrétním společenství, komunitě apod. s sebou přináší určité sociální role. Součástí každé kultury jsou tzv. **Nastavení mysli** - postoje, přesvědčení, očekávání, předpoklady, způsoby myšlení. Pro každé společenství, ať už malé či velké, jsou důležité určité soubory hodnot. Naše vnímání hodnot - toho důležitého v kombinaci s nastavením mysli - je klíčové pro jednání celého společenství i jeho členů a zároveň určuje schopnosti, dovednosti a znalosti, jejichž rozvoj je v rámci vzdělávání nové generace i té stávající podporovaný, preferovaný, posilovaný a někdy i prosazovaný.

Naše životní podmínky a **Vnější kultura**, jako jejich nedílná součást, formují náš postoj k životu. Naše **Nastavení mysli**, soudy o sobě i o druhých, které jsme přijali za vlastní, určují hodnoty, které jsou pro nás důležité. Postoje, hodnoty, soudy a z nich vycházející jednání, přístup k druhým lidem i vnímání sebe vycházejí z podmínek v naší primární rodině. Vztahy uvnitř ní, přístup k výchově, k učení, k okolnímu světu je ovlivňován aktuální situací ve společnosti, historickými událostmi na národní i mezinárodní scéně.



Obrázek 3 Pyramida logických úrovní a kultura

## 1.2. Demokracie, kultura a demokratická kultura - historie a současnost

Pojem demokracie pochází z řeckého δημοκρατία (dēmokratía), „vláda lidu“, složeno z δῆμος (dēmos) svobodný občan země a κράτος (kratos) vládnout. Označuje způsob vládnutí, který probíhá skrze volené zástupce, již řídí společnost (Wikipedie, 2019).

*“Demokracie spočívá na volbách, ale z té druhé a větší části spočívá na úctě k právu a úctě k vládě zákona. Což je respektování především ústavních pravidel. Už od 6. st. před Kristem ve starém Řecku si Řekové uvědomovali svoji civilizační nadřazenost nad Peršany právě tím, že Řekové jsou svobodní, protože nepotřebují nad sebou žádného pána, ale mají zákon, který poslouchají a schopnost jednat v životě podle pravidel je známkou civilizovaného člověka.”*

*Daniel Kroupa v rozhovoru pro Výzvu Seznamu (Kroupa, 2019)*

Lidé mají potřebu žít ve společenství a po celou svou existenci hledají ideální formu soužití. Demokracie, která zahrnuje právní stát, zohledňuje lidská práva, se nám doposud jeví jako v mnohém nedosažitelný ideál, ale samo hledání, studování žití demokratických principů má smysl. Pojdme si projít evropskou historii lidstva a hledání principů soužití, které zahrnuje praktické uspořádání, filosofický úhel pohledu, hodnotové ukotvení, získávání zkušeností:

### Stará Kréta - 2000 př.n.l. - 1150 př.n.l.

- První Evropané, kteří po sobě zanechali písemné památky na hliněných tabulkách.

### První psané řecké zákoníky - 7. - 6. stol. př.n.l.

- Obyvatelé Řecka se lišili svými občanskými právy a povinnostmi.
- Bezprávní otroci však byli majetkem pána.
- Cizinci a řecké ženy měli lepší postavení než otroci, ale žádná občanská práva.
- Plnoprávní občané městského státu byli pouze řečtí muži, kteří vlastní půdu. Ti se mohli účastnit sněmu, hlasovat o zákonech, volit úředníky, ucházet se o veřejný úřad.
- Občanem se člověk mohl pouze narodit.
- Jedná se o první formu demokratického zřízení.

### Solónovy reformy v Athénách - 6. stol. př.n.l.

- Být občanem- členem obce neznamenal pouze mít práva. Občan měl také povinnosti: platit daně, vykonávat vojenskou službu – nebo za sebe najmout vojáka.
- Občané se zabývali veřejnými záležitostmi obce – polis – věnovali se politice.
- Správa řeckých obcí: původní králové se podřizovali radám složeným ze šlechticů – aristokratická „vláda nejlepších“.

## **Vláda lidu - demokracie - 510 př.n.l.**

- Nejvyšší vliv získala v athénském státě občanská rada, která svolávala sněm mnohokrát do roka.
- Athéňané uspořádali svou obec podle zásad vlády lidu – demokracie.
- Od té doby nenašlo lidstvo lepší a spravedlivější způsob, jak si vládnout a spravovat své záležitosti.

## **Periklovy reformy 443 - 429 př.nl.**

- Všem svobodným mužům zaručil stejná práva. Zavedl odměnu za vykonávání úřadu pro obec – tím umožnil vstup i chudým občanům do politiky.
  - 4x ročně lidový sněm – pro všechny svobodné athénské muže starší 20 let.
- Město řídí úředníci určení losováním. Voleni jsou pouze nejvyšší vojenští vůdci.
- Demokratická práva povzbuzovala zájem občanů o veřejné záležitosti.

## **Demokracie v Athénách není pro ženy - 6. st. př.n.l.**

- Nejhorší postavení žen ve srovnání s jinými městskými státy: počestná žena vůbec neopouští dům. Pokud musí, tak pouze v doprovodu služebné nebo přítelkyně.
- Nemohly získat vzdělání ani veřejný úřad.

## **Duchovní odkaz Římanů**

- Etika – zásady mravného chování lidí nejen vůči sobě navzájem, ale také vůči obci.
  - Člověk se má chovat tak, aby z toho obci plynul co největší užitek.
- Právní systém.
- Římské zákony:
- Občanské – k řešení běžných sporů.
  - Veřejné.
  - Pro cizince.
- Vznik ústavního práva.
- Zásadní prvek římského práva je nedotknutelnost.
- Moderní Evropané jsou obklopeni světem moudrých lidí ze starověku, kteří položili základy naší dnešní civilizace a kultury.

## **Zrovnoprávnění křesťanství s ostatními náboženstvími - 313 n.l.**

- Rovnost před tváří Boha (není rozdíl mezi židem, pohanem, otrokem, svobodným, mužem, ženou).
  - Všichni byli povoláni ke svobodě – jen ji nepoužívejte k sebeprosazování, ale služte v lásce druhým.
  - Buďte soucitní, plni lásky, neoplácejte zlé zlým.
- Přes všechna historická zneužití víry je 10 mravních zákonů stále vzorem pro lidské a ohleduplné chování dnešních Evropanů.

- Spojení základních mravních a citových hodnot - je to poselství a cíl a nemusí se hlásit k žádnému náboženství.

### **Vikingové - 930 n.l.**

- Ženy mohly rozhodovat o mnoha věcech – např. požádat o rozvod.
- 930 n.l. první doložené zasedání islandského sněmu.
- Podrobně propracované zákony a tresty za přestupky a zločiny.

### **Magna Charta Libertatum (Velká listina svobod) Anglie - 1215**

- Převratný dokument v dějinách Evropy, který omezoval pravomoci panovníka.
- Nikdo nesmí být vězněn bez řádného soudu.
- Víra v dodržování zákonů a řádný soudní proces.
- Inspirace pro další důležité listiny vyjadřující a stvrzující právo na spravedlnost a svobodu.
- Právo na spravedlnost je přirozenou součástí života.
- Velká rada se začala nazývat parlament, latinské sloveso *parlare* – rokovat, zásadní otázky správy království musely projít řádným rokovaním.

### **Hodnoty ve středověku 15. st.**

- Dnešní měřítko je ústava, zákony, obecný prospěch a veřejné mínění. Středověké měřítko byl Bůh, jeho desatero přikázání a text bible.
- Lidé se snažili vyhnout sedmi hlavním hříchům:
  - Pýcha.
  - Lakomství.
  - Závist.
  - Hněv.
  - Smilstvo.
  - Nestřídmost.
  - Lenost.
- ...a dobří křesťané vytáhli do války, kterou považovali za svatou... jenže... Dokáží být lidé stejně spravedliví jako Bůh? Má člověk právo trestat své bližní podle božích zákonů?

### **John Locke**

- Položil základy dnešních představ o lidské svobodě.
- Snažil se o změnu vlády. Vlády stojí na dohodě mezi lidmi – jsou povinny chránit práva lidí a veřejné blaho. Pokud tak nejednají, mají lidé právo je vyměnit. Veřejná moc pochází z lidu ne od Boha. Vláda je společenská smlouva.
- Existují přirozená práva člověka: náboženská svoboda a svoboda vytvářet soukromé vlastnictví.
- Všichni lidé jsou si od narození rovni nejen před Bohem a po smrti, ale už za svého života. Mají tedy právo na spravedlivé zacházení a na svobodné rozhodování.

- Lidé z nižších vrstev začali v koutku mysli uvažovat o novém, obecně spravedlivějším uspořádání státu.

### **Marie Terezie, Josef II.**

- Správa a řízení státu pomocí vzdělaných úředníků.
- Císař Josef II. chtěl ze dne na den změnit svou říši v moderní osvícený stát.
- Rušil kláštery, církevní svátky i městské samosprávy.
- Některé změny byly pro významné vrstvy společnosti tak nepřijatelné, že je Josefovi nástupci byli nuceni zase odvolat.
- Přesto ty nejdůležitější zůstaly zachovány:
  - Zrušení nevolnictví a svoboda vyznání (1781).
  - Zavedení státních úřadů a soudů.
  - Jazykové sjednocení říše.
  - Lidé přestali být připoutáni k panství své vrchnosti.

### **Revoluce v Evropě 19. st.**

- 1848 Francie vyhlašuje podruhé republiku, celá řada povstání v Evropě.
- Povstání v Sardinii, Toskánsku, Římě, Benátsku, Berlíně, Vídni, Praze, Sasku, Bádensku, Wuttembersku, Vestfálsku a v Uhrách.
- Evropští povstalci se hlásili ke starověkému demokratickému pojetí politiky.
- Rovnostářské myšlenky osvícenců.
- Neúspěch revoluce, ale přesto pokrok:
  - Šlechta ztratila výsady.
  - Zrušení poddanství.
  - Zrušení roboty.

### **Vznik nacionalismu 19. st.**

- Láska k domovu je blízká každému, kdo dokáže vnímat a projevat city.
- Místo, kde jsme se narodili nebo kde žijeme, pociťujeme jako své kořeny.
- Máme potřebu svůj domov ochraňovat nebo se o něj alespoň zajímat – vlastenectví.
- Národovectví – nacionalismus se soustředil na odmítavý postoj vůči cizinci nepříteli, útočnému sousedovi.
- Na obranu mateřského jazyka u národů, kterým vládl cizí panovník.
- Národ spojuje především řeč, kultura, dějiny a náboženské vyznání.
- Nacionalismus dokázal povzbuzovat k zásadním změnám, které přinesly blaho jednotlivým národům, ale také postavil nepřekročitelné překážky mezi lidmi a stal se podnětem ke krutostem a válkám.

### **Volební právo pro ženy uzákoněno:**

- 1906 Finsko.

- 1917 Nizozemsko a Rusko.
- 1918 Rakousko, Československo, Polsko, Švédsko.
- 1928 Velká Británie.
- 1944 Francie.
- 1946 Itálie.
- 1971 Švýcarsko (na federální úrovni; jednotlivé kantony tak učinily v letech 1958–1990).
- 1984 Lichtenštejnsko.

### **Studená válka - železná opona 20 st.**

- Společnost žila ve strachu.
- Vězení plná nevinných lidí.
- Nespravedlivé a pokřivené soudní procesy.
- Šed', beznaděj.
- Uzavření do vlastního světa (zahradka, chata, sport).
- Učit děti, že jinak se mluví doma a jinak ve škole.
- Čekání na změnu...

### **Evropská unie - založena 1. 11. 1993**

- Postupný vznik od konce II. světové války, základ byl v hospodářské spolupráci.
- Unijní trh: volný pohyb zboží, služeb, osob a peněz.
- Otevřené hranice členských států.
- Evropský parlament – občané členských států do něj volí své zástupce.
- Evropští politici (poslanci, komisaři, ministři) někdy společnosti prospívají, jindy chybují – jejich činnost je plodem demokracie – způsob vlády, který dala světu Evropa (Fučíková, Krolupperová, 2011).



## 2. Kompetence pro demokratickou kulturu - model CDC

---

Rada Evropy působí v oblasti vzdělávání pro demokratické občanství a mezikulturní dialog již desítky let. Evropská kulturní úmluva vstoupila v platnost v roce 1954 a od té doby pomáhá chránit a rozvíjet naše kulturní dědictví, demokratické zásady a ideály.

Přestože tato úmluva vznikla v poválečné Evropě, pomáhá nám i v době zvýšené migrace, rozmachu moderních informačních technologií a postupující globalizace ovlivňující identitu - vnitřní kulturu, každého jednotlivce. Na území evropských států dnes vedle sebe žijí lidé z mnoha odlišných kultur. Evropská rada se proto soustředila na další možnosti, jak dále rozvíjet soubor společných hodnot vycházejících z demokratického kulturního i politického dědictví Evropy. Vypracovala proto inovativní soubor kompetencí, který nabízí evropským pedagogům jako nástroj pro práci se žáky, který jim pomůže rozvíjet novou generaci v tom, jak spolu žít jako demokratičtí občané v multikulturní společnosti. Cílem je učít žáky, jak mají myslet, aby se zorientovali ve světě, kdy ne každý sdílí jejich názory, ale kdy se všichni snažíme dodržovat demokratické zásady, díky kterým mohou v míru existovat různé kultury vedle sebe.

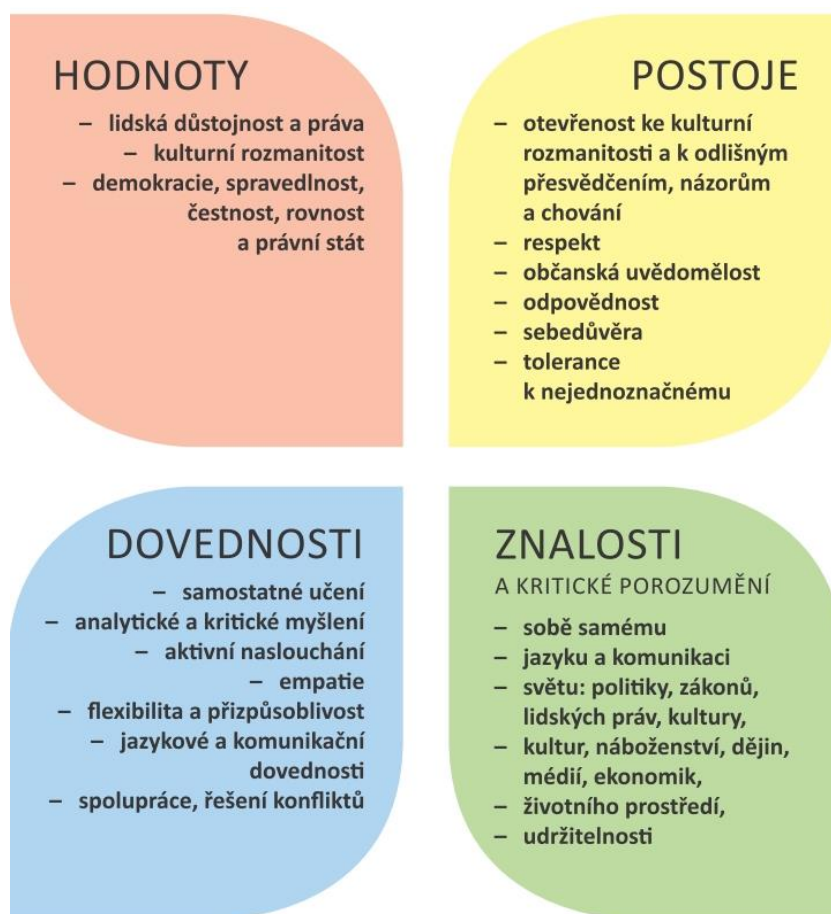
Jednotlivé kompetence vybrané mezinárodním týmem specialistů jsou vytvořeny tak, aby v každém členském státě mohly být přizpůsobeny aktuálním národním vzdělávacím potřebám i odlišnému kulturnímu kontextu. Rada Evropy doufá, že díky tomuto společnému rámci budou učitelé v celé Evropě moci rozvíjet u svých žáků pochopení pro hodnoty, toleranci a respekt, aby žáci s rostoucím věkem pochopili svá práva a svou odpovědnost vůči ostatním. (Rada Evropy, 2016, s. 3).

Tolik o modelu Kompetencí pro demokratickou kulturu z pera generálního tajemníka Rady Evropy Torbjorna Jaglanda v úvodu publikace: „ ROVNÉ SOUŽITÍ V KULTURNĚ ROZMANITÉ DEMOKRATICKÉ SPOLEČNOSTI“ Model kompetencí nutných k zapojení do demokratické kultury.

### 2.1. Model kompetencí pro demokratickou kulturu

V rámci modelu CDC je pojem kompetence definován jako „*schopnost mobilizovat a použít odpovídající hodnoty, postoje, dovednosti, znalosti a porozumění tak, abychom dokázali vhodně a účinně reagovat na požadavky, problémy a příležitosti v daném kontextu*“. Jedním z možných typů kontextu jsou demokratické situace. **Demokratická kompetence** je tedy schopnost mobilizovat a použít odpovídající psychologické zdroje (tedy hodnoty, postoje, dovednosti, znalosti a porozumění) k dosažení vhodné a účinné reakce na požadavky, problémy a příležitosti vznikající v demokratických situacích. Stejně tak **mezikulturní kompetence** označuje schopnost mobilizovat a použít odpovídající psychologické zdroje k dosažení vhodné a účinné reakce na požadavky, problémy a příležitosti vznikající v mezikulturních situacích.

Pro osoby žijící v kulturně rozmanitých demokratických společnostech tak mezikulturní kompetence představuje nedílný prvek demokratické kompetence (Rada Evropy, 2016).<sup>1</sup>



Obrázek 4 Model CDC

Musíme mít na paměti, že demokratické a mezikulturní situace vznikají nejen ve fyzickém světě, ale také ve virtuálním světě elektronických sítí. Jinými slovy, demokratické diskuse a rozhodování i mezikulturní střetávání a interakce neprobíhají pouze tváří v tvář, v tradičním tisku či médiích, prostřednictvím dopisů, peticí apod., ale také prostřednictvím digitální komunikace s využitím počítačů, například prostřednictvím online sociálních sítí, fór, blogů, elektronických peticí a emailů. Model kompetencí CDC postihuje nejen demokratické a mezikulturní situace ve fyzickém světě, ale také situace v digitálním světě. Vedle výchovy k demokratickému občanství, výchovy k ochraně lidských práv a mezikulturní výchovy tak může přispět i k výchově k digitálnímu občanství.

...

Podle modelu CDC zahrnují kompetence nejen dovednosti, znalosti a porozumění, ale také hodnoty a postoje. Hodnoty a postoje jsou zásadní pro dosažení vhodného a účinného jednání v demokratických a mezikulturních situacích.

<sup>1</sup>Kapitola 2.1 je převzata a doplněna z dokumentu Rady Evropy Rovné soužití v kulturně rozmanité demokratické společnosti, Model kompetencí nutných k zapojení do demokratické kultury (Rada Evropy, 2016)

...

V reálném životě se kompetence málokdy mobilizují a využívají samostatně. Kompetentní jednání totiž vždy vyžaduje aktivaci a použití celého souboru kompetencí. Podle situace a konkrétních požadavků, problémů a příležitostí, které situace přináší, a také podle konkrétních potřeb a cílů jednotlivce v dané situaci je třeba aktivovat a zapojovat různé podskupiny kompetencí (Rada Evropy, 2016, s. 23 - 25).

*„Model CDC považuje demokraticky a mezikulturně kompetentní jednání za výsledek dynamického a operativního procesu, při kterém jednotlivec vhodně a efektivně reaguje na neustále se měnící požadavky, problémy a příležitosti vznikající v demokratických a mezikulturních situacích. Toho lze dosáhnout flexibilní mobilizací, řízením a zapojením různých podskupin psychologických zdrojů, které si vybíráme ze svého plného repertoáru hodnot, postojů, dovedností a znalostí.“* (Rada Evropy, 2016, s. 23 - 25).

### 2.1.1. Výběr kompetencí do modelu CDC

Vznik modelu CDC - Kompetence pro demokratickou kulturu se opírá o důkladnou analýzu již existujících konceptuálních schémat demokratických a mezikulturních kompetencí, které byly definovány a vytvořeny Radou Evropy i dalšími mezinárodními organizace, národními vládami a jejich ministerstvy. Bohužel, jednotlivé koncepty se od sebe významně lišily, proto bylo zapotřebí koncept kompetencí sjednotit. Expertní tým rady Evropy proto vytvořil popis kompetencí, který zachytil, syntetizoval a využil optimální vlastnosti existujících schémat kompetencí (Rada Evropy, 2016, s. 27).

Pro výběr existujících schémat demokratických a mezikulturních kompetencí zahrnutých do dalšího průzkumu v rámci tvorby modelu CDC byl stanoven následující rámec: Definice: *„hodnot, postojů, dovedností, znalostí a poznatků, jejichž mobilizací a zapojením lze dosáhnout vhodné a účinné reakce na požadavky, problémy a příležitosti vyvstávající v demokratických a mezikulturních situacích. Následný průzkum identifikoval a porovnal celkem 101 schémat kompetencí, která vyhovovala výše uvedené definici.“* (Rada Evropy, 2016, s. 27).

Neboť 101 schémat kompetencí je velký počet, bylo následně vybráno 55 kompetencí relevantních pro demokratickou kulturu. Seznam těchto 55 kompetencí je uveden v příloze A. Seznam 55 odpovídajících kompetencí bylo třeba zkrátit na přehlednější a praktičtější délku a obsah seznamu bylo třeba systematizovat. Proto byla formulována zásadní kritéria, podle kterých se kompetence zařazovaly do nového modelu. Aby mohla být kompetence zařazena do modelu, musela splnit následující podmínky (Rada Evropy, 2016, s. 28 - 32):

- Konceptuální jasnost.
  - Do modelu se dostaly pouze konceptuálně jasné kompetence. Vágní, nepřesné a nejednoznačné kompetence byly vyřazeny.
- Formulace na obecné, nikoli specifické úrovni.
  - Druhou podmínkou byl obecný popis kompetence, aby měl výsledný model co nejširší uplatnění, aniž by zacházel do přílišných podrobností. Takto si mohou uživatelé model přizpůsobit konkrétnímu kontextu a konkrétním potřebám.
- Nezávislost na konkrétní profesní oblasti.

- Podmínka, která vyplývá z předchozího bodu, stanoví, že kompetence v modelu se nesmějí omezovat pouze na určitou profesní oblast (například na učitele, psychologické poradce). Uživatelé by měli mít možnost přizpůsobit si v případě potřeby tento obecný model podmínkám konkrétní profesní skupiny.
- Přítomnost ve více zkoumaných schématech kompetencí.
  - Třetí zásadou je, že kompetence zařazené do modelu se nesmějí vyskytovat pouze v jednom nebo ve velmi omezeném množství zkoumaných schémat kompetencí, ale naopak by to měly být takové kompetence, o kterých panuje mezi různými autory schémat shoda.
- Nejednání, ve kterém se kompetence projevuje.
  - Kompetence k zařazení do modelu byly dále omezeny na vnitřní psychologické zdroje (tedy hodnoty, postoje, dovednosti a znalosti). Ze seznamu byly vyřazeny projevy těchto zdrojů, protože jednání samotné je vnějším výsledkem zapojení kompetence v reakci na požadavky, problémy a příležitosti vyvalené v konkrétní situaci. Každá kompetence se projevuje v nějakém jednání a veškeré kompetentní jednání je výsledkem zapojení jedné nebo více obsažených kompetencí. Jednání nepředstavuje samostatnou kompetenci, ale umožňuje posoudit, zda byla příslušná kompetence osvojena nebo ne.
- Konceptuální rozdíl od ostatních kompetencí.
  - Dalším kritériem pro zařazení kompetence do modelu je její konceptuální odlišnost od ostatních kompetencí. Tato zásada pomohla předejít problémům při vytváření deskriptorů jednotlivých kompetencí, protože minimalizovala pravděpodobnost výskytu stejných deskriptorů u více kompetencí. V praxi bylo obtížné uplatňovat tuto zásadu důsledně, takže místy dochází k překrytí kompetencí, které byly nakonec do modelu zařazeny (např. mezi dovednostmi v oblasti spolupráce a dovednostmi při řešení konfliktů). Konceptuální odlišnost však výborně posloužila jako obecné heuristické kritérium při vývoji modelu.

#### Neobecné kompetence.

- A konečně padlo také rozhodnutí nezařazovat do modelu generické kompetence, které se uplatňují v nejrůznějších oblastech a oborech činnosti (jako obecná gramotnost, matematická gramotnost nebo znalost technologií), aby se zachovalo jasné zacílení modelu a předešlo se jeho zbytečnému rozšíření na všeobjímající schéma. Opět se ale ukázalo velmi obtížné uplatnit toto kritérium v praxi beze zbytku, takže některé kompetence vybrané k zařazení do modelu mají platnost i v jiných oblastech než jen v demokratické kultuře. Tyto konkrétní kompetence (např. analytické a kritické myšlení a autonomní učení) byly zařazeny proto, že v demokratické kultuře hrají zcela zásadní roli, takže by bez nich model vypadal neúplný.

Vedle výše uvedené sady zásadních kritérií se při snižování počtu kompetencí k zařazení do modelu uplatnil i soubor pragmatických hledisek, která pomohla omezit počet kompetencí v modelu. Tato pragmatická hlediska se již dříve uplatnila při vývoji Společného evropského

referenčního rámce pro jazyky. Podle těchto hledisek by výsledný model měl být (Rada Evropy, 2016, s. 28 - 32):

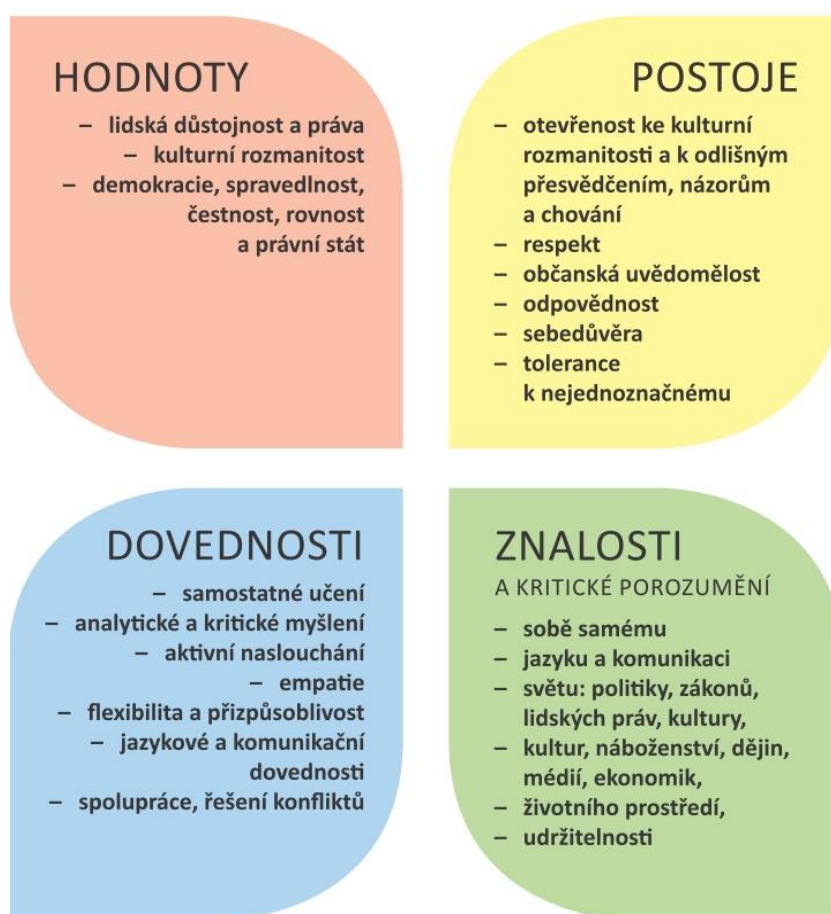
- Víceúčelový:
  - Použitelný pro veškeré účely vyžadované při plánování a řízení v oblasti vzdělávání, včetně vývoje vzdělávacích plánů, vývoje vzdělávacích programů a metod, vývoje metod hodnocení, spojování kompetencí s úrovněmi vzdělání a spojování kompetencí (a případně úrovní pokročilosti) s kvalifikačními rámci.
- Flexibilní:
  - Přizpůsobitelný k využití v různých podmínkách, kulturních situacích a vzdělávacích kontextech.
- Otevřený:
  - Umožňující další rozšíření a vylepšení dle potřeb uživatelů.
- Dynamický:
  - Umožňující úpravy na základě zpětné vazby od uživatelů.
- Nedogmatický:
  - Nevázaný na konkrétní pedagogickou nebo sociologickou teorii nebo praxi.
- Uživatelsky vstřícný:
  - Představený ve snadno pochopitelné formě, kterou mohou jednoduše použít všichni lidé, jimž je model určen, zejména pedagogové a tvůrci vzdělávací politiky.

A konečně, protože základním cílem projektu bylo sestavení modelu využitelného při plánování ve vzdělávání, musely všechny kompetence zařazené do modelu umožnit snadnou výuku, osvojení a hodnocení (sebehodnocení nebo hodnocení druhými). V praxi pak bylo u všech potenciálních kompetencí vybraných k zařazení do modelu posouzeno splnění výše uvedených kritérií. Použitím výše uvedených kritérií a hledisek na soubor 55 kompetencí uvedených v příloze A se seznam zúžil na 20 následujících kompetencí vybraných do modelu CDC (Rada Evropy, 2016, s. 28 - 32):

- Hodnoty.
  - Uznání pro lidskou důstojnost a lidská práva.
  - Uznání pro kulturní diverzitu.
  - Uznání pro demokracii, spravedlnost, čestnost, rovnost a vládu práva.
- Postoje.
  - Otevřenost vůči kulturním odlišnostem, odlišným názorům, světovým názorům a způsobům života.
  - Respekt.
  - Občanský postoj.
  - Odpovědnost.
  - Sebedůvěra.
  - Tolerance k nejednoznačnosti.
- Dovednosti.
  - Autonomní učení.
  - Analytické a kritické myšlení.
  - Dovednost naslouchat a pozorovat.
  - Empatie.
  - Flexibilita a adaptabilita.
  - Jazykové a komunikační dovednosti.

- Dovednosti v oblasti spolupráce.
- Dovednosti při řešení konfliktů.
- Znalosti a kritické porozumění.
  - Znalost a kritické pochopení sama sebe.
  - Znalost a kritické pochopení jazyka a komunikace.
  - Znalost a kritické pochopení světa (politiky, práva, lidských práv, kultury, různých kultur, náboženství, historie, médií, ekonomiky, životního prostředí a udržitelnosti).

Pro výše uvedené kompetence byly vytvořeny přesné definice, přičemž bylo přihlíženo k popisům kompetencí v původní skupině 101 schémat, ze které vybrané kompetence vyšly, aby konečný model zachytil všechny nejdůležitější aspekty každé kompetence (Rada Evropy, 2016, s. 28 - 32).



Obrázek 5 Model CDC

Finální podoba kompetencí je obsažena v dokumentu Rady Evropy Rovné soužití v kulturně rozmanité demokratické společnosti Model kompetencí nutných k zapojení do demokratické kultury na stranách 36 až 51. Pro obsáhlost a veřejnou přístupnost zde popis neuvádíme přímo, je však přiložen k příručce v rámci přílohy B. Kompetence.

# 3. Model CDC ve školním prostředí

---

Demokracie je postavená na formálních institucích a zákonech, ale opravdu žije prostřednictvím činů a chování svých občanů. Bez svého pevného postoje na školách, v rodině či v příkladech by časem demokracie degenerovala a přešla v zapomnění.

Model CDC nabízí odpověď na otázku, jaké kompetence jsou pro občany důležité, aby se mohli chovat demokraticky. Co je to demokracie a jak v ní žít se jako lidstvo už učíme od 6. st. př.n.l.. Škola je místem, které přináší vzdělání, inspiraci, rozvoj i v této oblasti.

Naše hodnoty tvoří základ našich postojů, na jejich základě rozvíjíme své dovednosti a znalosti, zkoušíme, zažíváme a hledáme. Pro inspiraci uvádíme myšlenky, názory, komentáře, poznámky, zkušenosti související se školním prostředím.

## Příklad z praxe:

*“Snažíme se učit své žáky samostatnému přístupu, ale zároveň nutíme 18ti leté lidi, aby žádali o povolení odejít na WC...”*

*Z Twitteru @daniel\_prazak, duben 2019*

*“Takže ty jim dáváš možnost si opravit test z matiky, jenom se musí domluvit a přijít?”*

*“Jo.”*

*“A když to napíší špatně?”*

*“Tak můžou přijít znovu.”*

*“Ale to mají všichni dobrý známky, to nejde!”*

*“Jde. Hlavně se to opravdu naučí.”*

*Z Twitteru @daniel\_prazak, 11. 7. 2019*

*S pátáky jsme ve vlastivědě řešili, co je tolerance. Jedna skupina prezentovala svůj názor, že tolerance je “nevadí mi, když má někdo jinou barvu kůže.”*

*Z Twitteru, Moderní Učitel, 3.7.2019)*

Ve své podstatě se dá konstatovat, že rozvoj klíčových kompetencí definovaných v Modelu CDC je běžná, mnohdy však necílená, součást výuky. Určitá forma posílení klíčových kompetencí probíhá neustále, je však důležité, aby byla realizována cíleně a správně. Zároveň je nutné si uvědomit, že to, co trápí pedagogy, zajisté trápí i žáky.

### Příklad z praxe:

Otázky, které si učitelé kladou (ze školení CDC modelu):

- Jak vyjadřovat své názory ve školství?
- Nechtěný/ neplánovaný odchod kolegy/kolegyně. Jak se k tomu postavit?
- 5 za práci v hodině? Jak jinak motivovat?

Výchova k demokracii je složitý proces, v jehož rámci je zapotřebí žáky motivovat, dát jim prostor pro vlastní zamyšlení, utvoření i vlastních cílů, motivace a hlavně názoru. Tím, že žákům dáváme prostor pro své myšlenky a svobodné vyjadřování (samozřejmě s nastolením hranic), pokládáme pevné základy demokracie budoucích generací.

### Příklad z praxe:

Motivace studentů

Začali jsme se připravovat na písemnou část maturity. Při psaní motivačního dopisu na odpověď na inzerát nabízející letní brigádu:

- Studentka, která má rok před maturitou, hlásí, že vlastně neumí napsat dopis ani česky. Nevadí, proto se to učíme.
- Po chvíli mi jiná oznamuje, že nemá vůbec inspiraci, co má psát, nic jí nenapadá.
  - Učitelka: Víím, Lenko, že potřebuješ více struktury, nedostáváš ji ode mne dost?
  - Studentka: Když já jsem zvyklá, že nám učitelé vždy přesně nadiktovali, co máme psát.
- Tato dívka prošla základním a učňovským školstvím bez toho, že by ji někdo podpořil v samostatném myšlení. Takže jenom tupě někoho vycvičíme. Není divu, že tento člověk nemá vnitřní motivaci, co by ho bavilo.

Jedním ze základních principů demokracie je, že umožňuje lidem podílet se na rozhodnutích, které ovlivňují jejich životy. Ve zdravé demokratické společnosti se všichni zapojují do vzdělávacího systému, zejména učitelé, rodiče a studenti k němu mohou vyjadřovat.



Příklad z praxe:

Velká Británie

Škola Swayne Park School v Essexu se inspirovala od the International Convention na téma práva dítěte a žáci se pravidelně účastní panelových diskuzí na daná témata. Žáci a učitelé se setkávají, aby probrali fungování ve třídě, a tyto třídnické hodiny přispívají k rozhodování o uspořádání učebního kurikula. Žáci přichází s konstruktivní zpětnou vazbou, která pomáhá učitelům při plánování hodin, a díky tomu se aktivněji zapojují do svého učebního procesu.

V the Blue School v Somersetu je více než 300 studentů zapojeno do školního fóra, které je rozděleno do 28 týmů, které se zabývají různými aspekty na vylepšení školy. Studenti se mohou dobrovolně připojit do týmů, jako jsou Africa Link and Allotment to Fair Trade, Dyslexia Support, Science Team, Waste and Recycling, a Website. Aktivně se účastní práce na projektu. Jsou podporováni učitelem a v každém školním týdnu je určený čas, kdy se týmy mohou věnovat svým projektům.

Burlington Junior School v Kingstonu má zástupce rodičů, kteří jsou bráni jako skuteční partneři. Často pomáhají ve třídách a mohou podávat návrhy na zlepšení přes rodičovské fórum. Rodiče jsou zapojeni do pozitivních změn týkajících se fungování systému a zadávání domácích úkolů, aby byly pro jejich děti smysluplnější.

Spolurozhodování o tom, co mě zajímá, je velmi důležité. V rámci školního prostředí je nezbytně nutné využívat každou možnost, jak v žácích probudit motivaci pro vzdělávání.

Příklad z praxe:

Suplovaná hodina ekologie – zadání pro žáky:

- Témata jsou předem vypsána na tabuli.
- Rozhodněte se, jaké téma vás zajímá.
- Sami si určíte týmy, v jakých budete pracovat.
- Máte daný časový limit, po kterém proběhnou prezentace jednotlivých týmů.

Další kapitola se zaměřuje na systematický rozvoj klíčových kompetencí žáků k demokratické kultuře. Nabízí postup, jak definovat současný stav ve třídě / žáka v dané kompetenci a jak pokračovat v jejím rozvoji.

# 4. Návrh postupného rozvoje dílčích kompetencí

---

Postup rozvoje dílčích kompetencí je navržen tak, aby byl univerzálním nástrojem použitelným pro rozvoj kterékoli kompetence. Můžete si ho projít sami nebo ve spolupráci s kolegou/kolegyní, supervizí anebo na něm pracovat společně se svou třídou. Pro ilustraci je uvedeno několik praktických příkladů.

## 4.1. Postup rozvoje dílčích kompetencí

Postup rozvoje dílčích kompetencí je rozdělen do 4 posloupných kroků:

- Analýza současné situace.
- Stanovení cíle.
- Možnosti, jak k cíli dojít.
- Reflexe a vyhodnocení.

Při postupu jsou pokroky / současná situace hodnoceny pomocí stupnice. Hodnocení úrovně a samotná stupnice je vždy subjektivní a záleží na vašem uvážení. Stupnice slouží jako názorná pomůcka pro identifikaci dalších kroků a jejich přínosu. Je proto důležité mít již na začátku definované jednotlivé stupně, respektive úrovně zvládnutí dané kompetence či dovednosti, včetně rozdílů mezi nimi. Vždy je důležité brát v potaz fakt, že jednotlivé kroky cílí ke zlepšení dílčích kompetencí by měly být postupné. Jinými slovy řečeno, identifikujeme-li, že úroveň dané kompetence je na stupni 2 z 10, neměl by být náš cíl po realizaci určitých aktivit rovnou např. 5, ale vždy o stupeň vyšší. Pro efektivní stanovování cílů i konkrétních kroků pro jejich dosažení, doporučujeme například využít nástrojů SMARTER a 4U. Po dosažení daného stupně by měly být zváženy další kroky / aktivity k dosažení dalšího stupně rozvíjené kompetence.

### 4.1.1. Analýza současné situace

Prvním krokem je stanovení současné situace, ve které se třída / žák nachází. Pro určení situace je vhodné si odpovědět na následující otázky:

- Kde jsme v tuto chvíli s danou kompetencí v naší třídě?
- Jak rozumí dané kompetenci?
- Jak se projevuje dostatek / nedostatek dané kompetence v současnosti?
- Kdybych měl/a zhodnotit stupeň kompetence na škále 1 - 10, kolik by to bylo?
- Třída / žák:
  - Jak se cítí v dané kompetenci?
  - Co si myslí o dané kompetenci?
  - Co slyší při dané kompetenci?
  - Co vidí při dané kompetenci?

### 4.1.2. Stanovení cíle

Druhým krokem je stanovení cíle, kterého chceme s třídou / žákem dosáhnout. Dosažení cíle by vždy mělo být postupné.

Pro stanovení cíle je vhodné si odpovědět na následující otázky:

- Jak vypadá třída, která má kompetenci o stupeň výš, než je v tuto chvíli?
- Jak rozumí dané kompetenci?
- Jak se bude projevovat dostatek / nedostatek dané kompetence?
- Třída / žák:
  - Jak se bude cítit v dané kompetenci?
  - Co si bude myslet o dané kompetenci?
  - Co bude slyšet při dané kompetenci?
  - Co bude vidět při dané kompetenci?
- Podle čeho poznám, že jsme dosáhli cíle?
- Jak budu hodnotit výsledek? Podle jakých kritérií?
- Kdy dojdeme k cíli?

### 4.1.3. Možnosti, jak dojít k cíli

Pojmenování možností / aktivit jak dojít k cíli, by mělo odrážet úroveň, kterou chceme dosáhnout. V podstatě se dá říci, že posunout danou kompetenci ze základní úroveň na vyšší, by mělo být relativně snazší, nežli dosáhnout vyšší úrovně u třídy / žáka, která má danou kompetenci dobře osvojenou.

Pro stanovení vhodného postupu / aktivit, je dobré si odpovědět na následující otázky:

- Co mohu konkrétně udělat pro to, abych cíle s třídou / žáky dosáhl(a)?
- Jaké potřebuji zdroje?
- Co z toho, co už mám, mohu využít?
- Na čem mohu stavět?
- Jaké zkušenosti už máme a můžeme se o ně opřít?
- Co by mohlo být prvním krokem? Kdy ho uděláme?
- Jaké jsou další kroky?
- Které aktivity s třídou / žákem fungují?

### 4.1.4. Reflexe a vyhodnocení

Po realizaci zvolených aktivit by měla proběhnout reflexe a vyhodnocení, zdali bylo, či nebylo dosaženo cíle. Při reflexi je dobré si odpovědět na následující otázky:

- Kde jsme na škále 1 - 10 teď?
- Jak žáci reagovali na dané aktivity?
- Bylo dosaženo cíle postupem, který jsme předpokládali?
- Byl zvolený postup / aktivita vhodný/á?
- Co potřebujeme dělat, abychom se tam dlouhodobě udrželi?

- Co potřebujeme dělat, abychom se posunuli výš?
- Co se povedlo?
- Co zlepšit a jak?

## 4.2. Plán postupného rozvoje

Níže je uveden vzorový formulář pro plán postupného rozvoje, který je samozřejmě možné libovolně upravovat a měnit tak, aby vám co nejvíce vyhovoval.

Plán postupného rozvoje dílčích kompetencí a dovedností vycházejících z modelu CDC										
Třída:					Datum začátku plánu:					
Kompetence:										
<b>Analýza současné situace:</b> Kde jsme v tuto chvíli s danou kompetencí v naší třídě? Kdybych měl/a zhodnotit stupeň kompetence na škále 1 - 10, kolik by to bylo?										
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Jak rozumí dané kompetenci? Jak se projevuje dostatek / nedostatek dané kompetence v současnosti? Třída / žák: <ul style="list-style-type: none"> <li>• Jak se cítí v dané kompetenci?</li> <li>• Co si myslí o dané kompetenci?</li> <li>• Co slyší při dané kompetenci?</li> <li>• Co vidí při dané kompetenci?</li> </ul>										
<b>Stanovení cíle:</b> Cíl, co chci třídě předat - konkrétní témata: Jak vypadá třída, která má kompetenci o stupeň výš, než je v tuto chvíli? Jak rozumí dané kompetenci? Jak se bude projevovat dostatek / nedostatek dané kompetence? Třída / žák: <ul style="list-style-type: none"> <li>• Jak se bude cítit v dané kompetenci?</li> <li>• Co si bude myslet o dané kompetenci?</li> <li>• Co bude slyšet při dané kompetenci?</li> <li>• Co bude vidět při dané kompetenci?</li> </ul> Podle čeho poznám, že jsme dosáhli cíle? Jak budu hodnotit výsledek? Podle jakých kritérií? Kdy dojdeme k cíli?										
<b>Možnosti, jak dojít k cíli:</b> Jaké aktivity budeme realizovat? Které aktivity s třídou / žákem fungují?										

<p>Na čem mohu stavět?          Jaké zkušenosti už máme a můžeme se o ně opřít?          Co by mohlo být prvním krokem? Kdy ho uděláme?          Jaké potřebuji zdroje?          Co z toho, co už mám, mohu využít?          Jaké jsou další kroky?</p>									
<b>Reflexe a vyhodnocení:</b>									
Kde jsme na škále 1 - 10 teď?									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<p>Jak žáci reagovali na dané aktivity?          Bylo dosaženo cíle postupem, který jsme předpokládali?          Byl zvolený postup / aktivity vhodné?          Co potřebujeme dělat, abychom se tam dlouhodobě udrželi?          Co potřebujeme dělat, abychom se posunuli výš?          Co se povedlo?          Co zlepšit a jak?</p>									

## 4.3. Příklady z praxe

### 4.3.1. Respekt

Radka je třídní a učitelka angličtiny na učilišti. Má pocit, že třída je zaseklá, mohla by se učit cizí jazyk rychleji a efektivněji.

Plán postupného rozvoje dílčích kompetencí a dovedností vycházejících z modelu CDC									
Třída: 2.A					Datum začátku plánu: 9/2018				
Kompetence: Respekt					Datum dosažení cíle: 12/2018				
<b>Analýza současné situace:</b>									
Kde jsme v tuto chvíli s danou kompetencí v naší třídě?									
<i>Nedostatek respektu a tolerance mezi žáky, která narušuje možnosti výuky.</i>									
Kdybych měl/a zhodnotit stupeň kompetence na škále 1 - 10, kolik by to bylo?									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<p>Jak rozumí dané kompetenci?  <i>Studenti ví, co je to respekt, avšak nemají ho vůči sobě. Nechápu, že respekt je i to, že respektuji nedostatky a chyby druhého.</i></p> <p>Jak se projevuje dostatek / nedostatek dané kompetence v současnosti?  <i>Studenti se bojí udělat chybu, a tak raději nemluví vůbec. Pokud se někdo pokusí něco říct a není to dokonalé, často se setká s úsměšky od spolužáků.</i></p> <p>Třída / žák:</p>									

- Jak se cítí v dané kompetenci? *Špatně, bojí se, že udělá chybu.*
- Co si myslí o dané kompetenci? *Že neexistuje a nikdy respekt ve třídě nebude.*
- Co slyší při dané kompetenci? *Posměšky, negativní reakci.*
- Co vidí při dané kompetenci? *Úsměvy a škodolibost.*

#### **Stanovení cíle:**

Cíl, co chci třídě předat - konkrétní témata:

*Jiná práce s chybou. Nabídnout jim nový úhel pohledu na chybu. Vysvětlit jim, že dělat chybu je lidské.*

Jak vypadá třída, která má kompetenci o stupeň výš, než je v tuto chvíli?

*Navzájem toleruje chyby ostatních a nebojí se hovořit i s chybami.*

Jak rozumí dané kompetenci?

*Ví, že zkoušet je potřebné. Že je lepší chybovat a učit se, nežli mlčet a nic se nenaučit.*

Jak se bude projevovat dostatek / nedostatek dané kompetence?

*Dostatek se bude projevovat tichem a pochopením při chybě.*

Třída / žák:

- Jak se bude cítit v dané kompetenci? *Je vyslechnut, cítí se bezpečně, nevadí, že udělá chybu.*
- Co si bude myslet o dané kompetenci? *Myslí si, že to půjde, a když udělá chybu, zkusí to znovu, jinak.*
- Co bude slyšet při dané kompetenci? *Svůj klidný a jistý hlas, opakování, až to sedí. Žádné posměšky od spolužáků.*
- Co bude vidět při dané kompetenci? *Svůj posun a okolí, které mě chápe.*

Podle čeho poznám, že jsme dosáhli cíle?

*Třída je klidná, neposmívají se a vzájemně neuráží.*

Jak budu hodnotit výsledek? Podle jakých kritérií?

*Podle počtu žáků, kteří se změnili a respekt při učení pochopili.*

#### **Možnosti, jak dojít k cíli:**

Jaké aktivity budeme realizovat?

*Motivační rozhovor se svou třídou: Vyhýbání se chybám nebo napravování chyb. Respekt k druhým.*

Které aktivity s třídou / žákem fungují?

*Třída respektuje autority, poslouchá, když se jí něco vysvětluje.*

Na čem mohu stavět?

*Na dobrém vztahu se třídou a jejím respektu ke mně.*

Jaké zkušenosti už máme a můžeme se o ně opřít?

*Vím, že mi toto fungovalo v jiné třídě.*

Co by mohlo být prvním krokem? Kdy ho uděláme?

*Na příští hodině, začneme aktivitou doplňování a při první negativní reakci žáků k nim promluvíme.*

Jaké potřebuji zdroje?

*Žádné.*

Co z toho, co už mám, mohu využít?

*Nic nepotřebuji.*

Jaké jsou další kroky?

*V následujících hodinách budu respekt připomínat.*

### **Reflexe a vyhodnocení:**

Kde jsme na škále 1 - 10 teď?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Jak žáci reagovali na dané aktivity?

*Kladně, pochopili, že chybovat je lidské.*

Bylo dosaženo cíle postupem, který jsme předpokládali?

*Ano.*

Byl zvolený postup / aktivity vhodný?

*Ano.*

Co potřebujeme dělat, abychom se tam dlouhodobě udrželi?

*Neustále pravidla připomínat.*

Co potřebujeme dělat, abychom se posunuli výš?

*Pochopit respekt k žákům v širších souvislostech.*

### Průběh hodiny: Motivační rozhovor - Vyhýbání se chybám nebo napravování chyb

Při cvičení a první negativní reakci Radka začala svůj motivační rozhovor.

*„Jsou situace, kdy se snažíme chybám předcházet. Vy jako kuchaři nechcete zkazit drahou surovinu, a tak si několikrát ověřujete postup, jdete na to velmi pomalu, opatrně, to je rozumný postup, jak se vyhnout chybě.*

*Jenže chyby stejně nastávají... a tím druhým postupem je náprava chyb. Při učení cizího jazyka je daleko efektivnější ten druhý přístup. Když budete mlčet, neuděláte chybu a ani se nic nenaučíte. Když uděláte chybu, nevádí, zkusíme to znovu a znovu a znovu. Chybu napravíme. Takto vypadá ono: “chybami se člověk učí.”*

A Radka rovnou vyhláší pravidlo:

*„Slibuji vám, že se vám nebudu smát a nedovolím, aby se v této třídě někdo někomu smál.“*

Pro sebe si pak řekne pravidlo:

Když se studenti pokouší mluvit, vždy ocením, co na tom bylo dobře a pak se napraví chyba. Např.: Ano, to je vhodné slovo, jen zkus po mne tuto výslovnost. OK. Ještě jednou. Perfect. Thank you. A děkuji za aktivní přístup.

### 4.3.2. Znalost a kritické porozumění médiím

Libor učí základy společenských věd na 8 letém gymnáziu. Studenti mají často za úkol pracovat ve skupinách. V poslední době si však všiml, že čím dál více z nich debatuje o aktuálním dění a o tom, co, kde a proč dává na sociální sítě. Část z nich pak podléhá falešným zprávám a má problém s porozuměním tomu, že ne vše, co vidí a slyší skrze média, musí být pravda.

Plán postupného rozvoje dílčích kompetencí a dovedností vycházejících z modelu CDC									
Třída: 2.F					Datum začátku plánu: 9/2018				
Kompetence: Znalost a kritické porozumění médiím					Datum dosažení cíle: 11/2018				
<b>Analýza současné situace:</b>									
Kde jsme v tuto chvíli s danou kompetencí v naší třídě? <i>Dobře, žáci rozumí médiím. Ví, jak média fungují. Mají ale problém s tříděním informací a s ověřováním jejich pravdivostí.</i>									
Kdybych měl/a hodnotit stupeň kompetence na škále 1 - 10, kolik by to bylo?									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Jak rozumí dané kompetenci? <i>Znalost a kritické porozumění médiím berou jako běžnou věc. Ví, že je to důležitá kompetence.</i>									
Jak se projevuje dostatek / nedostatek dané kompetence v současnosti? <i>Snadno podléhají falešným zprávám, neví, jak si ověřit pravdivost informací.</i>									
Třída / žák:									
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Jak se cítí v dané kompetenci? <i>Dobře. Cítí, že mají média pravdu.</i></li> <li>• Co si myslí o dané kompetenci? <i>Že, mediím věří.</i></li> <li>• Co slyší při dané kompetenci? <i>Zprávy, nad kterými nepřemýšlí.</i></li> <li>• Co vidí při dané kompetenci? <i>Velké množství informací, kterým věří.</i></li> </ul>									
<b>Stanovení cíle:</b>									
Cíl, co chci třídě předat - konkrétní témata: <i>Téma falešné zprávy a ověření pravdivosti zpráv. Kritické myšlení.</i>									
Jak vypadá třída, která má kompetenci o stupeň výš, než je v tuto chvíli? <i>Je schopna se nad falešnou zprávou zamyslet, ověřit si její pravdivost.</i>									
Jak rozumí dané kompetenci? <i>Ví, že je normální si informace ověřovat.</i>									
Jak se bude projevovat dostatek / nedostatek dané kompetence? <i>Budou si zprávy ověřovat a budou schopni rozlišit, co je falešná zpráva a co ne.</i>									
Třída / žák:									
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Jak se bude cítit v dané kompetenci? <i>Cítí se bezpečně vůči médiím.</i></li> <li>• Co si bude myslet o dané kompetenci? <i>Myslí si, že je schopen rozeznat lživé zprávy.</i></li> <li>• Co bude slyšet při dané kompetenci? <i>Zprávy, nad kterými přemýšlí.</i></li> <li>• Co bude vidět při dané kompetenci? <i>Velké množství informací, které je schopen analyzovat.</i></li> </ul>									



Podle čeho poznám, že jsme dosáhli cíle?

*Třída je schopna identifikovat falešnou zprávu a najít si pravdu.*

Jak budu hodnotit výsledek? Podle jakých kritérií?

*Dokáže žák rozeznat falešné zprávy? Alespoň 4/5 na konci roku. Umí postup, jak si analyzovat zprávy.*

### **Možnosti, jak dojít k cíli:**

Jaké aktivity budeme realizovat?

*Na začátku aktivita zaměřená na falešné zprávy a postup, jak si je ověřit.*

*Následně realizace „testů“, ve kterých budou i falešné zprávy během roku.*

*Řešení aktuálních falešných zpráv podle vývoje v médiích.*

Které aktivity s třídou / žákem fungují?

*Aktivity, které žáky nutí přemýšlet, ve kterých mají volnost.*

Na čem mohu stavět?

*Na jejich zájmu o dění ve světě.*

Co by mohlo být prvním krokem? Kdy ho uděláme?

*V příští hodině proběhne aktivita zaměřená na falešné zprávy a postup, jak si je ověřit.*

Jaké potřebuji zdroje?

*Falešné zprávy a postup, jak je ověřit.*

Co z toho, co už mám, mohu využít?

*Metodika hoax.*

Jaké jsou další kroky?

*Pravidelně během roku umisťovat v učivu falešné zprávy.*

### **Reflexe a vyhodnocení:**

Kde jsme na škále 1 - 10 teď?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Jak žáci reagovali na dané aktivity?

*Kladně, pochopili, jak je důležité se nad zprávami zamýšlet a ověřovat si informace.*

Bylo dosaženo cíle postupem, který jsme předpokládali?

*Ano.*

Byl zvolený postup / aktivity vhodné?

*Ano.*

Co potřebujeme dělat, abychom se tam dlouhodobě udrželi?

*Opakovat aktivity, které podněcují ověřování informací.*

Co potřebujeme dělat, abychom se posunuli výš?

*Pracovat na fungování médií a jejich „neustrannosti“.*

Co se povedlo?

*Znalost hoaxů.*

Co zlepšit a jak?

*Vylepšit práci v první aktivitě – nechat je více pracovat ve skupinkách. Umožnit jim, používat internet.*

### Průběh hodiny: Falešné zprávy

#### Hodina 1:

- Na začátku byla realizována „aktivita šíření drbů“ a bylo puštěno video: [https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/hra-dezinformace-fake-news-falesne-zpravy\\_1808310740\\_zlo](https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/hra-dezinformace-fake-news-falesne-zpravy_1808310740_zlo). Následně s nimi byla hrána hra od Českého rozhlasu, které by měla vyjít na 15 min.: Chcete se stát dezinformátorem?
- Poté představeno pět klíčových otázek, podle kterých můžeme kriticky zhodnotit mediální sdělení a zároveň pojmenujeme, co mediální sdělení je. V první aktivitě „ZONKY“ má skupina na základě fotky analyzovat mediální sdělení pomocí připravených otázek v pracovním listu. Po diskusi vysvětlit pojem hoax.

#### Hodina 2:

- Na další hodině by měla následovat aktivita Věřte nevěřte – Hádejte, jaké skutečnosti jsou smyšlené a jaké skutečné. Byly čteny výroky a třída hádá jejich pravdivost. Následně ve společné diskusi skupina kriticky zhodnotí pomocí klíčových otázek vybrané hoaxy, které se týkají financí.

#### Reflexe:

- Zdál se vám úkol těžký?
- Čím to bylo, že na začátku bylo obtížné si osvojit postup a následně už šlo rozeznávání zpráv lépe?

#### Další hodiny:

- Během výkladu dalších látek jsou pravidelně sděleny mylné a zavádějící informace, přičemž žáci mají na konci hodiny poznat, co bylo nepravdivé.
- Průběžně s nimi hrát aktivitu Věřte nevěřte k učivu. (Např. u výkladu základů ekonomiky - nabídky a poptávky využít „ceny tarifů“ a projev paní ministryně).

### 4.3.3. Otevřenost vůči odlišnostem

V rámci hodiny angličtiny chtěl pedagog rozšířit slovní zásobu a zároveň posunout dál kompetenci „otevřenost k odlišnosti“ a „analytické a kritické myšlení“, neboť ví, že žáci jsou schopni respektovat odlišné názory, ale mnohdy nad nimi nepřemýšlí a nedělají si vlastní úsudek.

Plán postupného rozvoje dílčích kompetencí a dovedností vycházejících z modelu CDC	
Třída: 2.A	Datum začátku plánu: 9/2018
Kompetence: Otevřenost k odlišnosti, Analytické a kritické myšlení	Datum dosažení cíle: 6/2019

**Analýza současné situace:**

Kde jsme v tuto chvíli s danou kompetencí v naší třídě?

*Dobře, žáci jsou otevřeni k odlišnosti a názoru jiných.*

Kdybych měl/a hodnotit stupeň kompetence na škále 1 - 10, kolik by to bylo?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Jak rozumí dané kompetenci?

*Chápe odlišnost jako normální věc. Ví, že každý člověk je jiný a může mít jiný názor.*

Jak se projevuje dostatek / nedostatek dané kompetence v současnosti?

*Žáci chápe, co je to odlišnost. Nemají však pevně zažito poslouchání, pozorování a následné vyvození vlastního názoru.*

Třída / žák:

- Jak se cítí v dané kompetenci? *Dobře. Umí naslouchat cizí názory.*
- Co si myslí o dané kompetenci? *Že ji chápe.*
- Co slyší při dané kompetenci? *Názory, nad kterými nepřemýšlí.*
- Co vidí při dané kompetenci? *Malou otevřenost druhých k cizím názorům.*

**Stanovení cíle:**

Cíl, co chci třídě předat - konkrétní témata:

*Otevřenost vůči kulturním odlišnostem, odlišným názorům, světonázorům a způsobům života. Práce s tématem: "Volba prezidenta".*

Jak vypadá třída, která má kompetenci o stupeň výš, než je v tuto chvíli?

*Otevřená vůči odlišným názorům, schopná přemýšlet o cizích názorech a dělat si vlastní úsudek.*

Jak rozumí dané kompetenci?

*Ví, že jiný názor je normální.*

Jak se bude projevovat dostatek / nedostatek dané kompetence?

*Dostatek se bude projevovat otevřeností k odlišným názorům.*

Třída / žák:

- Jak se bude cítit v dané kompetenci? *Je vyslechnut, cítí se bezpečně, nevadí, že má někdo jiný názor.*
- Co si bude myslet o dané kompetenci? *Myslí si, že mít jiný názor je normální.*
- Co bude slyšet při dané kompetenci? *Rozdílné názory, avšak vždy toleranci k odlišnosti.*
- Co bude vidět při dané kompetenci? *Otevřenost k cizím názorům.*

Podle čeho poznám, že jsme dosáhli cíle?

*Třída je schopna naslouchat druhým a přemýšlet o jejich názorech.*

Jak budu hodnotit výsledek? Podle jakých kritérií?

*Dokázal žák vymyslet 3 vlastnosti? Dokázal říct, proč jsou důležité? Objevily se protichůdné názory a žáci si je vyslechli?*

**Možnosti, jak dojít k cíli:**

Jaké aktivity budeme realizovat?

*Aktivita lidské vlastnosti - slovní zásoba:*

*1. Každý žák dostane 3 lístečky a na každou nakreslí vlastnost, kterou by podle nich měl mít*

prezident republiky.

2. Každý představí, co nakreslil a vlastnost se vyjasní a pojmenuje anglicky a napíše na druhou stranu lístečku.

3. Lístečky se umístí doprostřed stolu a žáci sedí okolo.

4. Proběhne reflexe, co tam chybí a doplnění.

5. Následuje hra na procvičování slovní zásoby: ....find generous... (najdi velkorysý), yes - otočit, no - hledej dál.

6. Reflexe. S žáky bude probráno, proč má každý rozdílný názor a zdali se mu nezdá cizí nápad lepší. Co si z aktivity každý žák odnáší. Proč je důležité naslouchat názorům jiných a proč je důležité je pochopit a udělat si na to vlastní názor.

Které aktivity s třídou / žákem fungují?

Třída ráda pracuje na nevšedních aktivitách.

Na čem mohu stavět?

Na jejich zájmu o politiku.

Jaké zkušenosti už máme a můžeme se o ně opřít?

Vím, že mi toto fungovalo v jiné třídě.

Co by mohlo být prvním krokem? Kdy ho uděláme?

Během roku, v momentě, kdy na to bude příhodný čas.

Jaké potřebuji zdroje?

Obrázky, slovník, učitel, spolužáci.

Co z toho, co už mám, mohu využít?

Nic nepotřebuji.

Jaké jsou další kroky?

Žádné speciální nepředpokládám.

### Reflexe a vyhodnocení:

Kde jsme na škále 1-10 teď?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Jak žáci reagovali na dané aktivity?

Kladně, pochopili, že je důležité nejen respektovat jiný názor, ale i mu naslouchat, porozumět a udělat si na něj svůj vlastní.

Bylo dosaženo cíle postupem, který jsme předpokládali?

Ano.

Byl zvolený postup / aktivity vhodné?

Ano.

Co potřebujeme dělat, abychom se tam dlouhodobě udrželi?

Opakovat aktivity, které podněcují naslouchání a tvorbu vlastního názoru.

Co potřebujeme dělat, abychom se posunuli výš?

Pracovat na vlastním názoru, práce s informacemi.

Co se povedlo?

Rozšíření slovní zásoby. Většinu žáků bavilo kreslit. Diskuze byla živá.

Co zlepšit a jak?

*Vylepšit práci se slovníkem - udělat na to samostatnou hodinu.*

*Umožnit žákům, kteří neradi kreslí, aby vystřihli obrázek z časopisu nebo si našli způsob, jak obrázek nakreslit jednodušeji, a přesto výstižně.*

*Poznámka:*

*Příklady skutečných vlastností, které děti vybraly:*

*generous - velkorysý*

*rich - bohatý*

*sober - střízlivý*

*nice - hodný*

*powerful - mocný*

*Má rád všechny lidi. - He likes all the people.*

*zdravý - healthy*

#### 4.3.4. Rozvoj více kompetencí - projekt Kyborg

U mnoha aktivit a projektů lze cílit na rozvoj celé řady kompetencí. Pro názornost zde uvádíme projekt Kyborg, který vychází z rozhovoru s prvním úředně uznaným kyborgem na světě Neilem Harbissonem (na DVTV v angličtině s českými titulky ze 7.9. 2017).

- Video: <https://video.aktualne.cz/dvtv/antena-je-novy-organ-nejde-sundat-na-spani-lide-by-meli-pred/r~31288f4493ab11e782f9002590604f2e/?redirected=1557991825>

Na základě videa a následných aktivit lze rozvíjet více kompetencí. Z hlediska kompetenčního modelu CDC to mohou být:

- Hodnoty: lidské důstojnosti, lidská práva.
- Postoje: tolerance k nejednoznačnému, otevřenost ke kulturní rozmanitosti a k odlišným přesvědčením, názorům a chování.
- Znalosti a kritické porozumění sobě samému.
- Dovednosti: empatie.

Zároveň projekt Kyborg může propojit mnoho učebních předmětů:

- Hudební výchova: muzikoterapie, hra na barvy.
- Výtvarná výchova: abstraktní malba, barvy, návrh svého kyborga.
- Český a anglický jazyk: reportáž.
- Biologie/ přírodopis: smysly, mozek.
- Fyzika: měření frekvencí.
- Matematika: počítání frekvencí, statistika, grafy.
- Informatika: programování, robotika.

V každé hodině daného předmětu tak lze navázat na předchozí využití tématu a rozvíjet další kompetenci propojenou s učivem.

### Příklad: hodina angličtiny

V rámci hodiny angličtiny nejprve dojde ke zhlédnutí videa.

- Žákům je rozdán pracovní list se slovíčky (viz. Příloha C).
- Následuje diskuse na dané téma.
- Poté žáci dostanou za úkol napsat krátkou esej: Jaké vylepšení bych si vybral (a) já a proč?
- Reflexe:
  - Má právo na to být jiný? Vadilo by vám se s ním znát?

Výukový cíl: Gramatika: slovesa, otázky

Rozvoj kompetencí: tolerance k nejednoznačnému, otevřenost ke kulturní rozmanitosti a k odlišným přesvědčením, názorům a chování, empatie, respekt, lidská práva.

### Příklad: projektový týden pro druhý stupeň

V rámci jednotlivých výukových předmětů nejprve dojde ke zhlédnutí videa (pokud už ho žáci viděli několikrát, stačí pustit příslušnou pasáž potřebnou k výukovému cíli hodiny).

- Následuje probrání dané látky (např.):
  - Fyzika: měření frekvence zvukových vln, ultraviolet, infra red.
  - Dějepis: historie přístupu k jinakosti (Sparta, pálení čarodějnic, homosexuálové v Anglii, židé + současnost).
  - Výtvarná výchova: skladba (A. Vivaldi) do "obrazu", nakreslit "kyborga" nebo vytvořit 3D model, kresba evoluční pyramidy.
  - Přírodopis: evoluční pyramida, poznávání těla - vylepšení, co všechno řešit, fungování těla.
  - Občanská výchova: lidská práva - svoboda, změny těla, otázka moci.
  - Hudební výchova: barevná hudba, zvuky hudebních nástrojů do barev.
  - Informatika: porozumění jazyku a komunikaci, jak by kyborg komunikoval, programování.
  - Čeština: Na co bych se kyborga zeptal, úvaha: jak bych vylepšil sám sebe +/-, co si o tom myslím, popis osoby (jak si představuji kyborga).
  - Angličtina: nová slovní zásoba.

- Propojení s rozvojem kompetencí:
  - V každé hodině by pak mělo dojít k rozvoji některé z kompetencí na základě reflexe, případně jiné formy práce.
    - Např. čeština: Napsání krátkého článku z obou pozic (být proti a být pro) s cílem diskutovat ke kompetenci otevřenost k odlišným názorům.
  - Rozvoj kompetencí: tolerance k nejednoznačnému, otevřenost ke kulturní rozmanitosti a k odlišným přesvědčením, názorům a chování, empatie, respekt, lidská práva.

U žáků 4. tříd základní školy pak zaměření probírané látky může být:

- Hudební výchova: muzikoterapie, hra na barvy
- Výtvarná výchova: abstraktní malba, barvy, návrh svého kyborga
- Český a anglický jazyk: reportáž
- Biologie/ přírodopis: smysly, mozek
- Fyzika: měření frekvencí
- Matematika: počítání frekvencí, statistika, grafy
- Informatika: programování, robotika

# Závěr

---

Tato příručka i kurz, který je s ní spojený, jsou naším příspěvkem k začlenění práce s modelem CDC - Kompetencí pro demokratickou kulturu nejen do práce pedagogů na českých školách. Jsme rádi, že jste společně s námi šli cestou za objevováním informací skrytých za pojmy Kompetence, Demokracie, Demokratická kultura. Doufáme, že vám tato příručka osvětlila jejich význam i obsah a inspirovala vás k tvorbě vlastních aktivit, projektů s rozvojovými cíli vycházejícími z modelu CDC.



# Literatura a zdroje

---

Carnie, F.: The schools that are building democracy into their education, [online], [cit. 20.7.2019]. Dostupné z: <https://schoolweek.co.uk/the-schools-that-are-building-democracy-into-their-education/>

Fučíková, R., Krolupperová, D.: Historie Evropy, Obrazové putování. Práh, 2011. ISBN 978-80-7252-339-9

Geist, B.: Sociologický slovník. Victoria Publishing 1992, ISBN: 80-85605-28-7, s. 180, 198-203

Hartl, P.: Psychologický slovník, Budka 1994, s. 90, ISBN: 80-90 15 49-0-5

Kroupa, D.: Výzva Seznamu 7.1.2019, [online], [cit. 20.7.2019]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/roste-tu-protestni-energie-je-cas-na-nove-obcanske-forum-daniel-kroupa-predstavuje-plan-na-rok-2019-63525>

Logan, D., King, J., Fisher-Wright, H.: Zrození kmenového vůdce, s. 15 – 18, Synergie Publishing 2014, ISBN: 978-80-7370-252-6

Matějů, M.; Soukup, V.: Sociologická encyklopedie [online], [cit. 20.7.2019]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Kultura>

Moderní Učitel: Twitter @ Moderní\_Učitel, [online], [cit. 20.7.2019]

Musil, O.: Kultura a její rozvíjení, [online], [cit. 20.7.2019]. Dostupné z: <https://slideplayer.cz/slide/1951234/>

Pražák, D.: Twitter @daniel\_prazak, [online], [cit. 20.7.2019]

Pražák, D.: Twitter @daniel\_prazak, duben 2019, [online], [cit. 20.7.2019]

Rada Evropy: „ROVNÉ SOUŽITÍ V KULTURNĚ ROZMANITÉ DEMOKRATICKÉ SPOLEČNOSTI“ Model kompetencí nutných k zapojení do demokratické kultury. Rada Evropy, březen 2016, ISBN 978-92-871-8519-8

Wikipedie: Demokracie, [online], [cit. 20.7.2019]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Demokracie>

# Přehled obrázků:

---

Obrázek 1: [Kultura vnější], IcebergModel, In: eslengage.wordpress.co7 [online]. [Cit. 20.7.2019]. Dostupné z: <https://eslengage.wordpress.com/2018/03/28/this-is-real-life-culturally-responsive-teaching-part-2/>

Obrázek 2: [Kultura vnitřní], zdroj vlastní.

Obrázek 3: [Pyramida logických úrovní a kultura], zdroj vlastní.

Obrázek 4: [Model CDC], Rada Evropy, Rovné soužití v kulturně rozmanité demokratické společnosti“ Model kompetencí nutných k zapojení do demokratické kultury. Rada Evropy, březen 2016, ISBN 978-92-871-8519-8

Obrázek 5: [Model CDC], Rada Evropy, Rovné soužití v kulturně rozmanité demokratické společnosti“ Model kompetencí nutných k zapojení do demokratické kultury. Rada Evropy, březen 2016, ISBN 978-92-871-8519-8

## **Seznam 55 potenciálních kompetencí vybraných z celkem 101 schémat kompetencí**

- Uznání/respekt pro jiné lidské bytosti
- Uznání /respekt pro kulturní rozdíly a diverzitu
- Uznání/respekt pro lidská práva
- Uznání/respekt pro demokracii
- Uznání/respekt pro spravedlnost, čestnost, rovnost a vládu práva
- Uznání/respekt pro jiné kultury/kulturní odlišnosti včetně otevřenosti vůči jiným kulturám
- Tolerance
- Občanský postoj
- Odpovědnost
- Schopnost efektivně jednat a sebedůvěra
- Autonomie a iniciativa
- Tolerance k nejednoznačnostem
- Schopnost spolupráce
- Schopnost vyřešit konflikt
- Empatie a decentrování
- Multiperspektivita
- Sebeuvědomění a sebepoznání
- Povědomí o komunikaci
- Jazykové znalosti
- Jazykové a komunikační dovednosti
- Dovednost naslouchat a pozorovat
- Uvědomění si vlastních pocitů
- Emoce a motivace k účasti na občanském a politickém životě
- Zvládnání stresu, emoční regulace, samoregulace
- Politický a občanský zájem
- Politické a občanské názory a přesvědčení
- Znalost a pochopení politiky a práva
- Znalost a pochopení finančních procesů a ekonomiky
- Znalost a pochopení lidských práv
- Znalost a pochopení specifických kultur
- Znalost a pochopení kultury v obecném slova smyslu
- Znalost a pochopení náboženství
- Znalost a pochopení přírodního prostředí a environmentální udržitelnosti
- Znalost a pochopení historie
- Znalost a pochopení současného světa
- Znalosti a dovednosti v oblasti médií (tradiční i nová média)

- Dovednosti týkající se získávání znalostí a učení prostřednictvím interakce
- Dovednosti týkající se výkladu a nacházení souvislostí
- Dovednosti týkající se obecného uvažování a analýzy
- Schopnost rozlišovat a vyhodnocovat dlouhodobé přínosy, výhody nebo cíle oproti krátkodobým
- Kritické myšlení
- Kritické kulturní povědomí
- Etické/morální uvažování, posouzení a mravní integrita
- Řešení problémů
- Rozhodování
- Kreativita
- Flexibilita a adaptabilita
- Vytrvalost
- Kognitivní orientace nebo styl
- Postoje k učení
- Praktické dovednosti
- Mezikulturní chování
- Účast na politickém životě
- Účast na občanském životě
- Specializované odborné kompetence (učitelů, psychologů aj.)

# Příloha B. Kompetence

---

Text přílohy je převzat z dokumentu rady Evropy: „ ROVNÉ SOUŽITÍ V KULTURNĚ ROZMANITÉ DEMOKRATICKÉ SPOLEČNOSTI“ Model kompetencí nutných k zapojení do demokratické kultury, str. 36-51.

## 1. Hodnoty

Hodnoty představují obecné názory, které jednotlivci zaujmají vůči žádoucím životním cílům. Motivují jednání a slouží jako principy a vzory při rozhodování. Hodnoty přesahují konkrétní činy a kontexty, mají normativní funkci, říkají nám, co bychom měli dělat nebo co bychom si měli myslet v různých situacích. Hodnoty nám poskytují normy a kritéria pro hodnocení vlastních činů i skutků ostatních lidí, pro obhajování názorů, postojů a jednání, pro rozhodování mezi různými možnostmi, pro plánování jednání a snahu ovlivňovat ostatní.

Čtenáře obeznámené s existujícími schémata kompetencí možná překvapí zařazení hodnot do tohoto modelu jako samostatného typu kompetencí. Je nutné mít na paměti, že zde termín „kompetence“ nepoužíváme v obvyklém významu, tedy jako „schopnost“, ale jako označení psychologických zdrojů (postoje, dovednosti a znalosti), které je třeba mobilizovat a zapojit, aby člověk splnil nároky demokratických a mezikulturních situací. Hodnoty jsou v modelu zařazeny ze dvou důvodů. Zaprvé se hodnoty de facto vyskytují v řadě zkoumaných schémat kompetencí (ikdyž často jen implicitně). Jejich vynecháním z tohoto modelu by se omezil rozsah, ve kterém model odráží obsah předchozích schémat. Hodnoty nejsou v předchozích schématech vždy výslovně popsány, protože se většinou zařazují do kategorie postojů (ne do samostatné kategorie). Tento model naopak jasně rozlišuje mezi hodnotami a postoji. Pouze hodnoty totiž mají normativní charakter. Zadruhé hrají hodnoty klíčovou roli v kontextu konceptualizace kompetencí, které umožňují zapojení

do demokratické kultury, protože bez specifikace konkrétních hodnot stojících za těmito kompetencemi by se nemohlo jednat o demokratické kompetence, ale šlo by spíše o obecnější politické kompetence využitelné i pro účely jiných druhů politického zřízení, včetně zřízení protidemokratických. Člověk může být například zodpovědný, mít sebedůvěru a značné znalosti politiky i v totalitní diktatuře, pokud zapojí jinou sadu hodnot jako základ svých úsudků, rozhodnutí a skutků. Hodnoty obsažené v tomto modelu tak tvoří samotný základ demokratické kompetence a jsou nezbytnou součástí její charakteristiky.

Pro zapojení do demokratické kultury jsou zásadní následující tři sady hodnot:

- Uznání pro lidskou důstojnost a lidská práva.
- Uznání pro kulturní diverzitu.
- Uznání pro demokracii, spravedlnost, čestnost, rovnost a vládu práva.

## 1.1. Uznání pro lidskou důstojnost a lidská práva

První sada hodnot se zakládá na principiálním přesvědčení, že jsou si všichni lidé rovni, mají stejnou důstojnost, nárok na stejný respekt, na stejná lidská práva a základní svobody, a že s každým člověkem by se podle těchto zásad mělo jednat.

Tato hodnota předpokládá, že jsou lidská práva univerzálně platná, nezcizitelná a nerozdílná, a že platí pro každého bez rozdílu. Dále předpokládá, že lidská práva poskytují minimální míru ochrany nutnou k tomu, aby každý člověk mohl žít důstojný život, a že na lidských právech závisí svoboda, rovnost, spravedlnost a mír ve světě.

**Tato sada hodnot tedy zahrnuje:**

- Uznání, že všichni lidé sdílejí základní lidskost a mají stejnou důstojnost bez ohledu na jejich konkrétní kulturní příslušnost, postavení, schopnosti nebo podmínky.
- Uznání univerzální, nezcizitelné a nerozdílné povahy lidských práv.
- Uznání, že lidská práva je nutné za každých okolností prosazovat, respektovat a chránit.
- Uznání, že základní svobody je třeba hájit za každých okolností, pokud nepodkopávají nebo neporušují lidská práva ostatních.
- Uznání, že lidská práva představují základ společného života ve společenské rovnosti a základ svobody, spravedlnosti a míru ve světě.

## 1.2. Uznání pro kulturní diverzitu

Druhá sada hodnot se zakládá na principiálním přesvědčení, že na příslušnost k jiné kultuře, kulturní proměnlivost a rozmanitost, různorodost perspektiv, názorů a jednání je nutno pohlížet pozitivně, oceňovat je a vážit si jich. Tento názor předpokládá, že kulturní diverzita je pro společnost přínosem, že se lidé mohou učit jeden od druhého a těžit ze setkávání různých perspektiv, že kulturní diverzitu je třeba podporovat a chránit, že by se lidé měli motivovat k setkávání s ostatními bez ohledu na vnímané kulturní rozdíly a že je třeba využít mezikulturní dialog k rozvoji demokratické kultury, ve které jsou si lidé společensky rovni.

Povšimněme si určitého napětí mezi uznáním pro lidská práva a uznáním pro kulturní diverzitu. Ve společnosti, která přijala lidská práva jako primární hodnotu, bude mít uznání pro kulturní diverzitu určité mantinely dané požadavkem na prosazování, respektování a ochranu lidských práv a svobod ostatních lidí. Proto se předpokládá, že uznání pro kulturní diverzitu platí do té míry, pokud nezasahuje do lidských práv a svobod ostatních lidí.

Druhá sada hodnot tedy zahrnuje:

- Uznání, že kulturní diverzita a pluralita názorů, pohledů na svět a způsobů života je pro společnost přínosem a poskytuje příležitost k obohacení všech členů společnosti.
- Uznání, že všichni lidé mají právo odlišovat se od ostatních a volit si své vlastní úhly pohledu, perspektivy, názory a přesvědčení.
- Uznání, že by lidé měli vždy respektovat úhly pohledu, perspektivy, názory a přesvědčení ostatních lidí, pokud tyto jejich názory nepodkopávají lidská práva a svobody ostatních.

- Uznání, že lidé by měli vždy respektovat styl života a činnosti ostatních lidí, pokud nepodkopávají nebo neporušují lidská práva a svobody ostatních.
- Uznání, že by lidé měli naslouchat a vést dialog s těmi, které vnímají jako odlišné.

### 1.3. Uznání pro demokracii, spravedlnost, čestnost, rovnost a vládu práva

Třetí sada hodnot se zakládá na souboru přesvědčení o tom, jak by se měla řídit a spravovat společnost, tedy například že všichni občané by měli mít možnost zapojit se ve stejném rozsahu (buď přímo, nebo nepřímo prostřednictvím volených zastupitelů) kompetence pro demokratickou kulturu do procesu formulace a přijímání zákonů a pravidel, jimiž se společnost řídí, že by se všichni občané měli demokratických procesů ve společnosti aktivně účastnit (nebo se jich neúčastnit z důvodů svědomí či konkrétních podmínek), že by rozhodnutí měla vycházet z názoru většiny, menšiny všech druhů by měly mít zaručeny spravedlivé a rovné podmínky, na všech úrovních společnosti by měla panovat sociální spravedlnost a rovnost a měla by být zaručena vláda práva, aby s každým členem společnosti bylo nakládáno spravedlivě a nestranně v souladu se zákonem, který platí pro všechny stejně.

Tato sada hodnot tedy zahrnuje:

- Podporu demokratických procesů a postupů (s tím, že demokratické procesy nemusejí být ideální a někdy může být nutné je demokratickými prostředky změnit).
- Uznání důležitosti aktivního občanství (s tím, že neúčast lze někdy ospravedlnit z důvodů svědomí nebo za určitých podmínek).
- Uznání důležitosti zapojení občanů do politického rozhodování.
- Uznání potřeby ochrany občanských svobod, včetně občanských práv lidí zastávajících menšinové názory.
- Podporu smírných řešení konfliktů a neshod.
- Smysl pro sociální spravedlnost a společenskou odpovědnost k spravedlivému a nestrannému zacházení se všemi členy společnosti, včetně rovných podmínek pro všechny bez ohledu na národnostní původ, etnickou příslušnost, rasu, náboženství, jazyk, věk, pohlaví, politický názor, původ, sociální postavení, majetek, postižení, sexuální orientaci nebo jiné okolnosti.
- Podporu vlády práva a rovného a nestranného zacházení se všemi občany dle zákonů jako prostředek zajištění spravedlnosti.

## 2. Postoje

Termín „postoj“ označuje celkovou myšlenkovou orientaci jedince (např. vůči lidem, skupinám lidí, institucím, tématům, událostem, symbolům apod.). Postoje obvykle sestávají ze čtyř složek: přesvědčení nebo názor na objekt postoje, emoce nebo pocity spojené s objektem postoje, hodnocení objektu (pozitivní nebo negativní) a tendenci jednat k tomuto objektu určitým způsobem.

Následujících šest postojů hraje významnou roli v demokratické kultuře.

- Otevřenost vůči kulturním odlišnostem, odlišným názorům, světonázorům a způsobům života.
- Respekt.
- Občanský postoj.
- Odpovědnost.
- Sebedůvěra.
- Tolerance k nejednoznačnostem.

## 2.1. Otevřenost vůči kulturním odlišnostem, odlišným názorům, světonázorům a způsobům života

Otevřenost je postoj k lidem, které vnímáme jako příslušníky jiné kultury, i k názorům, světonázorům a způsobům jednání, které se odlišují od našich vlastních. Otevřenost ke kulturním odlišnostem je třeba odlišit od zájmu o „exotické“ zážitky čistě pro osobní potěšení nebo prospěch.

Otevřenost zahrnuje:

- Citlivost ke kulturním odlišnostem, k odlišným světonázorům, názorům, hodnotám a způsobům jednání.
- Zvědavost a touhu po poznání jiných kulturní orientací a příslušností, jiných vidění světa, názorů, hodnot a způsobů jednání.
- Ochotu překonávat své hodnocení a nedůvěru ke světonázorům, názorům, hodnotám a způsobům jednání ostatních lidí a ochotu zpochybňovat danost vlastního vidění světa, názorů, hodnot a způsobů jednání.
- Emoční odhodlanost vstupovat do vztahů s lidmi, které vnímáme jako odlišné.
- Ochotu vyhledávat nebo využívat příležitosti ke kontaktu, spolupráci a interakci na rovnocenné úrovni s lidmi, které vnímáme jako příslušníky jiné kultury.

## 2.2. Respekt

Respekt je postoj k někomu nebo něčemu (např. lidem, názorům, symbolům, principům, způsobům jednání apod.), kdy objekt tohoto postoje považujeme v určitém ohledu za důležitý, významný nebo hodnotný, takže si jej vážíme a uznáváme jej.<sup>2</sup> V závislosti na povaze

---

<sup>2</sup> Všimněte si, že respekt úzce souvisí s hodnotami dvěma způsoby: hodnota může být předmětem respektu (například lze mít respekt k jisté hodnotě), a také může být východiskem respektu (například můžete mít respekt k někomu nebo něčemu, protože tato osoba nebo věc ztělesňuje jistou hodnotu nebo ji uplatňuje v praxi).



respektovaného objektu může respekt nabývat různých forem (srovnejme například respekt ke školnímu řádu s respektem k moudrosti starších nebo respektem k přírodě). V kontextu demokratické kultury je zejména důležitý respekt vůči lidem, které vnímáme jako kulturně odlišné a kteří mají odlišné přesvědčení, názory nebo způsoby jednání. Takový respekt předpokládá přirozenou důstojnost a rovnost všech lidských bytostí a jejich nezcizitelné lidské právo na vlastní kulturní příslušnost, přesvědčení, názory a způsoby jednání. Respekt se nezakládá na zlehčování nebo přehlížení vnímaných odlišností mezi pozorovatelem a pozorovaným, ani nevyžaduje schvalování nebo přijetí objektu respektu. Tento postoj vyžaduje pouze uznání důstojnosti práva ostatních lidí na jejich kulturní příslušnost, přesvědčení, názory a způsoby jednání při plném vědomí a vnímání vzájemných odlišností. Postoj respektu je nutný pro demokratické interakce i mezikulturní dialog s ostatními lidmi. Mějme ovšem na paměti, že respekt má své hranice. Neměli bychom respektovat obsah přesvědčení a názorů, životní styl ani způsoby jednání, které podkopávají nebo porušují důstojnost, lidská práva a svobody ostatních.<sup>3</sup> Pojem respektu lépe než koncept tolerance odráží postoj vyžadovaný v demokratické kultuře. Tolerance může v některých kontextech znamenat pouhé překonání nebo přetrpění odlišností a blahosklonný přístup k něčemu, co bychom raději nemuseli snášet. Tolerance může také zahrnovat pozici síly, která pouze umožňuje existenci rozdílů. Takový akt tolerance posiluje sílu a autoritu tolerujícího subjektu. Respekt je jednoznačnější pojem než tolerance, protože stojí na uznání důstojnosti, práv a svobod druhých a na vztahu rovnosti mezi lidmi.

Respekt tedy zahrnuje:

- Pozitivní náhled a uznání někoho nebo něčeho na základě ocenění jejich důležitosti, významu nebo hodnoty.
- Pozitivní náhled a uznání druhých lidí jako rovných bytostí, které mají stejnou důstojnost a stejná lidská práva a svobody bez ohledu na jejich konkrétní kulturní příslušnost, přesvědčení, názory a způsoby života nebo jednání.
- Pozitivní náhled a uznání k přesvědčení, názorům, životnímu stylu a způsobu jednání jiných lidí, pokud tyto nepodkopávají ani neporušují důstojnost, lidská práva a svobody ostatních.

### 2.3. Občanský postoj

Občanský postoj je postoj ke komunitě nebo sociální skupině. Termín „komunita“ zde označuje společenskou nebo kulturní skupinu, která je větší než rodina nebo okruh nejbližších přátel a ke které má člověk pocit příslušnosti. Existuje mnoho typů skupin, kterých se takový postoj může týkat, například lidé, kteří žijí v téže geografické oblasti (čtvrť, obec, město, země, skupina zemí (například Evropa nebo Afrika) nebo celý svět v případě „globální komunity“), geograficky roztříštěnější komunita (etnická skupina, náboženská skupina, zájmová skupina, skupina lidí se stejnou sexuální orientací apod.) nebo jiná společenská či kulturní skupina, ke které jedinec cítí

---

<sup>3</sup> Z hlediska lidských práv by mělo být vždy respektováno právo jiné osoby na svobodu přesvědčení, nelze však respektovat přesvědčení, jež ohrožují nebo porušují důstojnost, lidská práva a základní svobody ostatních. V tomto případě není omezeno právo mít taková přesvědčení, ale je omezena svoboda jejich projevení, pokud tato omezení budou nezbytná k zajištění veřejné bezpečnosti, k ochraně veřejného pořádku nebo k ochraně práv a svobod druhých osob (viz článek 9 Evropské úmluvy o lidských právech: [www.echr.coe.int/Documents/Convention\\_ENG.pdf](http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf)).

příslušnost. Každý jedinec patří do několika skupin zároveň a občanský postoj může zaujímat k jakémukoli množství z nich.

Občanský postoj zahrnuje:

- Pocit přináležitosti a identifikace s komunitou.
- Ohled k ostatním členům komunity, vědomí spojení s těmito lidmi a důsledků vlastního jednání s těmito lidmi.
- Solidarita s ostatními členy komunity, ochota spolupracovat s nimi, pocit účasti a starost o jejich práva a prospěch, ochota hájit ty členy komunity, kteří by mohli být oslabeni nebo znevýhodněni.
- Zájem a pozornost vůči událostem a zájmům komunity.
- Vědomí občanské povinnosti, ochota aktivně se podílet na životě komunity, ochota podílet se na rozhodování o záležitostech, zájmech a společném prospěchu komunity a ochota zapojit se do debaty s ostatními členy komunity bez ohledu na jejich kulturní příslušnost.
- Odhodlání plnit dle svých nejlepších schopností odpovědnosti, povinnosti a závazky spojené s rolemi nebo pozicemi, které jedinec v rámci komunity zastává.
- Smysl pro odpovědnost vůči ostatním členům komunity a přijetí odpovědnosti za svá rozhodnutí a činy.

## 2.4. Odpovědnost

Termín „odpovědnost“ má mnoho významů. Dva významy, které se nejvíce týkají demokratické kultury, jsou odpovědnost spojená s postavením v rámci společnosti a morální odpovědnost. První je formou občanského postoje (viz bod vi výše), takže zde se budeme věnovat druhému uvedenému významu. Morální odpovědnost je postoj vůči vlastnímu jednání. Vzniká ve chvíli, kdy má člověk povinnost jednat určitým způsobem a kdy zasluhuje chválu za provedení činu nebo odsouzení za jeho neprovedení. Důležitou podmínkou posouzení jednání jako chvályhodného nebo odsouzeníhodného je schopnost daného jedince plánovat a posuzovat vlastní jednání a jednat tak, jak si naplánoval (pokud tedy člověku v zamýšleném jednání zabránil nedostatek zdrojů nebo strukturální podmínky, nezaslouží ani uznání, ani odsouzení). Odpovědnost může vyžadovat odvahu, pokud by zaujetí zásadového postoje znamenalo nutnost jednat zcela osaměle, postavit se proti normám komunity nebo proti kolektivnímu rozhodnutí, které aktér považuje za nesprávné. Někdy může vznikat napětí mezi občanským postojem (tedy solidaritou a loajalitou vůči ostatním) a morální odpovědností.

Odpovědnost za vlastní jednání tedy zahrnuje:

- Přijetí uvážlivého a svědomitého postoje k vlastnímu jednání a k jeho možným dopadům.
- Identifikace vlastních povinností a závazků a volba náležitého jednání v určité situaci na základě hodnoty nebo souboru hodnot.
- Rozhodování o budoucím jednání (v některých případech o záměrném nejednání) podle konkrétních okolností.
- Samostatné a nezávislé jednání (nebo nejednání) podle vlastních rozhodnutí.
- Ochota přijmout odpovědnost za povahu nebo důsledky vlastních rozhodnutí a činů.
- Ochota hodnotit a posuzovat sebe sama.

- Ochota v případě potřeby jednat odvázně.

## 2.5. Sebedůvěra

Sebedůvěra je postoj vůči sobě samému. Spočívá v pozitivním názoru na vlastní schopnost jednat takovým způsobem, který vede k dosažení stanovených cílů. To v sobě obvykle zahrnuje přesvědčení jednotlivce, že dokáže porozumět důležitým otázkám, dokáže věci správně posuzovat, vybírat vhodné metody ke splnění úkolů, úspěšně se vyhýbat překážkám, a ovlivňovat události, které se týkají jeho vlastního života i životů ostatních lidí. Sebedůvěra se tedy snoubí s pocitem sebejistoty a důvěry ve vlastní schopnosti. Nízká sebedůvěra může člověka odradit od demokratického a mezikulturního jednání bez ohledu na úroveň jeho schopností, zatímco nerealisticky vysoká sebedůvěra může vést k frustraci a zklamání. Optimální je poměrně vysoká sebedůvěra spojená s realisticky hodnocenou vysokou úrovní schopností, což jedince motivuje k přijímání nových výzev a umožňuje mu zasahovat do důležitých záležitostí.

Sebedůvěra tedy zahrnuje:

- Přesvědčení o vlastních schopnostech porozumět tématům, posuzovat je a vybírat vhodné metody plnění úkolů.
- Přesvědčení o vlastních schopnostech řídit a provádět činnosti nutné k dosahování konkrétních cílů a překonávat případné překážky.
- Pocit důvěry při přijímání nových výzev.
- Pocit důvěry při zapojování do demokratických procesů a při provádění skutků považovaných za nutné k dosažení demokratických cílů (včetně schopnosti oponovat lidem ve významných pozicích a volat je k odpovědnosti, pokud jsou jejich rozhodnutí nebo skutky považovány za nespravedlivé nebo nečestné).
- Pocit důvěry při zapojení do mezikulturního dialogu s těmi, které daný člověk vnímá jako příslušníky jiné kultury.

## 2.6. Tolerance k nejednoznačnostem

Tolerance k nejednoznačnostem je postoj vůči skutečnostem, událostem a situacím, které vnímáme jako nejisté a pro které se nabízejí různá navzájem neslučitelná nebo protichůdná vysvětlení. Lidé s vysokou tolerancí k nejednoznačnostem hodnotí takové skutečnosti, události a situace pozitivně, jsou ochotni přijmout neexistenci jasného vysvětlení, jsou ochotni připustit, že pohled jiných lidí může být stejně platný jako jejich vlastní, a dokáží nejednoznačnost konstruktivně řešit. Proto bychom termín „tolerance“ v tomto kontextu měli chápat pozitivně jako schopnost přijmout a vyrovnat se s nejednoznačností (spíše než negativně, jako ochotu přestát nebo přehlížet nejednoznačnost). Lidé s nízkou tolerancí k nejednoznačnostem naopak při setkání s nejednoznačnou skutečností nebo situací přijímají jeden úzký pohled na věc, neotevírají se vůči neznámému a při uvažování o světě používají pevně dané a neměnné kategorie.

V tomto kontextu tedy tolerance k nejednoznačnostem zahrnuje:

- Uznání a vědomí, že pro danou situaci nebo téma může existovat více perspektiv a vysvětlení.
- Uznání a vědomí, že vlastní názor na situaci může být stejně platný jako názory druhých.
- Přijetí složitosti, rozporů a neurčitosti.
- Ochota plnit úkoly pouze s kusými nebo neúplnými informacemi.
- Ochota tolerovat nejistotu a schopnost konstruktivně ji řešit.

### 3. Dovednosti

Dovednost je schopnost adaptivně provádět komplexní a systematické vzorce myšlení a jednání, které vedou k dosažení určitého cíle. Rozlišujeme následujících osm souborů dovedností důležitých pro demokratickou kulturu.

Pro zapojení do demokratické kultury jsou zásadní následující osm sad dovedností:

- Autonomní učení.
- Analytické a kritické myšlení.
- Dovednost naslouchat a pozorovat.
- Empatie.
- Flexibilita a adaptabilita.
- Jazykové a komunikační dovednosti.
- Dovednosti v oblasti spolupráce.
- Dovednosti při řešení konfliktů.

#### 3.1. Autonomní učení

Autonomní učení zahrnuje dovednosti, které lidé potřebují k samostatnému plánování, uspořádání a hodnocení vlastního procesu učení v souladu s vlastními potřebami bez nutnosti zásahu jiných lidí. Autonomní učení je pro demokratickou kulturu velmi důležité, protože umožňuje lidem samostatně si osvojit poznatky o politických, občanských a kulturních tématech a o možnostech jejich řešení. K tomu potřebují využít rozličné zdroje, blízké i vzdálené, a nesmějí spoléhat na lidi ve svém bezprostředním okolí, že jim potřebné informace poskytnou.

Autonomní učení zahrnuje následující dovednosti:

- Identifikace vlastních vzdělávacích potřeb – tyto potřeby mohou vyplývat z mezer ve znalostech nebo porozumění, z nedostatku dovedností nebo z obtíží zapříčiněných aktuálními postoji nebo hodnotami.
- Identifikace, lokalizace a přístup k potenciálním zdrojům informací, konzultací nebo instrukcí potřebných ke splnění vlastních vzdělávacích potřeb – tyto zdroje mohou zahrnovat osobní zkušenost, interakce a komunikace s ostatními, setkání s lidmi s vnímanou odlišnou kulturní příslušností nebo s odlišným přesvědčením, názory nebo viděním světa, nebo obrazová, tištěná, vysílací a digitální média.

- Posouzení spolehlivosti různých zdrojů informací, rad nebo instrukcí, posouzení jejich možné zaujatosti nebo zkreslení a výběr nejvhodnějších zdrojů z celé škály dostupných zdrojů.
- Zpracování a osvojení informací pomocí nejvhodnějších učebních strategií a technik nebo přijetí a poslechnutí rad nebo instrukcí z nejdůvěryhodnějších zdrojů a jejich přizpůsobení aktuálnímu rozsahu znalostí, porozumění, dovedností, postojů nebo hodnot.
- Posouzení rozsahu osvojených poznatků, dosaženého pokroku, hodnocení použitých učebních strategií a vyvození závěrů pro případné další učení a nové strategie, které bude třeba zapojit.

## 3.2. Analytické a kritické myšlení

Analytické a kritické myšlení pokrývá široký a spletitý komplex navzájem propojených dovedností. Analytické myšlení jsou dovednosti, které potřebujeme k systematické a logické analýze různých druhů materiálů (např. textů, argumentů, interpretací, témat, událostí, zkušeností apod.).

Analytické myšlení zahrnuje následující dovednosti:

- Systematický rozbor materiálů až na základní prvky a logická organizace těchto prvků.
- Identifikace a interpretace významu každého prvku, s případným srovnáním prvků a jejich uvedením do souvislostí s již známými poznatky, a identifikace podobností a rozdílů.
- Zkoumání prvků ve vzájemných vztazích a identifikace spojitostí mezi nimi (logických, příčinných, časových apod.).
- Identifikace rozporů, neshod, odchylek nebo konfliktů mezi prvky.
- Identifikace alternativních významů a souvztažností u jednotlivých prvků, vytváření nových prvků, které v celku chybí, systematické změny prvků s dopadem na celek a vytváření nových syntéz zkoumaných prvků – jinými slovy vymýšlení a zkoumání nových možností a alternativ.
- Spojení výsledků analýzy, jejich uspořádání a vyvození logických a obhajitelných závěrů o celku.
- Kritické myšlení označuje dovednosti nutné k posouzení různých druhů materiálů a zahrnuje následující dovednosti:
  - Hodnocení na základě interní soudržnosti a na základě souladu s dostupnými doklady a zkušenostmi.
  - Posouzení, zda jsou analyzované materiály platné, přesné, přijatelné, spolehlivé, vhodné, použitelné a přesvědčivé.
  - Pochopení a posouzení předsudků, předpokladů a textových či komunikačních konvencí, z nichž materiály vycházejí.
  - Práce nejen s doslovným zněním materiálů, ale také s jejich širšími rétorickými cíli včetně skrytých motivací, záměrů a plánů jejich autorů (v případě politické komunikace sem patří schopnost odhalit propagandu a skryté motivace a záměry tvůrců propagandy).
  - Vnímání materiálů v historickém kontextu jejich vzniku a jejich informované posouzení.
  - Vývoj různých alternativních názorů, možností a řešení k těm, která jsou obsažena v materiálech.
  - Zvážení všech pro a proti u každé z dostupných možností – může se jednat o analýzu nákladů (krátkodobých nebo dlouhodobých), analýzu zdrojů (posouzení, zda jsou zdroje potřebné

pro každou z možností v praxi dostupné) a analýzu rizik (znalost a hodnocení rizik spojených s každou možností a znalost způsobů jejich řešení).

- Spojení výsledků procesu hodnocení, jejich uspořádání a vyvození logických a obhajitelných argumentů pro nebo proti konkrétní interpretaci, závěru nebo jednání na základně explicitních a definovatelných kritérií, principů, hodnot a důkazů.
- Uznání vlastních předsudků a konvencí, které mohou ovlivnit úsudek, a pochopení, že přesvědčení a úsudek vždy závisí na kulturní příslušnosti a životní perspektivě. Efektivní analytické myšlení zahrnuje i kritické myšlení (hodnocení analyzovaných materiálů) a efektivní kritické myšlení zahrnuje analytické myšlení (hledání rozdílů a spojitostí). Proto se analytické a kritické myšlení přirozeně spojují v jeden celek.

### 3.3. Dovednost naslouchat a pozorovat

Dovednost naslouchat a pozorovat je nutná k pochopení toho, co jiní lidé říkají, a k učení se z cizího jednání. Porozumění sdělením ostatních lidí vyžaduje aktivní naslouchání – soustředění nejen na to, co lidé říkají, ale také jak to říkají, tedy na intonaci, hlasitost, rychlost a plynulost. Také je třeba věnovat pozornost řeči těla, zejména pohybu očí, výrazu tváře a gestikulaci. Pečlivé pozorování jednání ostatních lidí často poslouží jako důležitý zdroj informací o nejvhodnějších a nejúčinnějších prostředcích v různých sociálních a kulturních kontextech. Může také pomoci žákům dosáhnout stejného účinku, pokud si jednání zapamatují a později napodobí v podobné situaci.

Dovednost naslouchat a pozorovat tedy zahrnuje následující dovednosti:

- Soustředění nejen na to, co lidé říkají, ale také jak to říkají, a na řeč těla.
- Soustředění na případné nesrovnalosti mezi verbálním a nonverbálním sdělením.
- Soustředění na významové nuance a na věci vyslovené jen částečně nebo zcela zamlčené.
- Soustředění na vztahy mezi obsahem sdělení a sociálním kontextem sdělení.
- Pečlivé pozorování jednání ostatních lidí a zapamatování získaných poznatků, zejména u jednání lidí vnímaných jako příslušející k jiné kultuře.
- Pečlivé pozorování podobností a rozdílů v reakcích lidí na tutéž situaci, zejména lidí vnímaných jako příslušející k jiné kultuře.

### 3.4. Empatie

Empatie je soubor dovedností nutných k pochopení a uchopení myšlenek, přesvědčení a pocitů ostatních lidí, a k možnosti nahlédnout svět z pohledu druhých. Empatie zahrnuje schopnost vystoupit z vlastního psychologického referenčního rámce (tedy odpoutat se od vlastní perspektivy) a snažit se pochopit psychologický referenční rámec jiného člověka. Tato dovednost je nezbytným předpokladem k nahlédnutí kulturní příslušnosti, vidění světa, přesvědčení, zájmů, emocí, přání a potřeb ostatních lidí.

Existuje několik různých forem empatie:

- Kognitivní nahlédnutí perspektivy – schopnost pochopit vnímání, myšlenky a přesvědčení ostatních lidí.
- Afektivní nahlédnutí perspektivy – schopnost pochopit emoce, pocity a potřeby ostatních lidí.
- Soucítění, nebo též soucit – schopnost soucítit a mít starost o jiné lidi na základě pochopení jejich kognitivního nebo afektivního stavu nebo jejich materiální situace a dalších okolností.<sup>4</sup>

### 3.5. Flexibilita a adaptabilita

Flexibilita a adaptabilita jsou dovednosti potřebné k principiální modifikaci vlastních myšlenek, pocitů nebo jednání tak, aby vyhovovaly novým kontextům a situacím a aby člověk dokázal účinně a vhodně reagovat na nové výzvy, požadavky a příležitosti. Flexibilita a adaptabilita umožňují lidem pozitivně se adaptovat na změny, na sociální nebo kulturní očekávání ostatních, na jejich komunikační styl a jednání. Také člověku umožňují pozměnit vzorce uvažování, cítění a jednání podle nových okolností, zkušeností, setkání a informací. Takto definovanou flexibilitu a adaptabilitu je třeba odlišit od bezzásadové a oportunistické změny jednání pro vlastní prospěch nebo zisk a od změny vynucené vnějšími podmínkami.

Flexibilita a adaptabilita zahrnují následující dovednosti:

- Změna zaběhnutého způsobu uvažování pod vlivem měnících se okolností, nebo dočasný posun do jiné kognitivní perspektivy v reakci na kulturní podněty.
- Přehodnocení vlastních názorů ve světle nových dokladů nebo rozumných argumentů.
- Řízení a regulace vlastních emocí a pocitů k dosažení účinnější a vhodnější komunikace a spolupráce s ostatními.
- Překonání strachu, obav a nejistoty ze setkání a interakce s lidmi, které vnímáme jako kulturně odlišné.
- Kontrola a omezení negativních pocitů vůči příslušníkům jiné skupiny, se kterou má vlastní skupina nebo v minulosti měla konflikty.
- Změna jednání společensky vhodným způsobem podle většinového kulturního prostředí.
- Přizpůsobení se odlišným stylům komunikace a jednání, přepínání na vhodný styl komunikace a jednání, aby se předešlo narušení kulturních norem ostatních lidí a aby tito lidé komunikaci rozuměli.

---

<sup>4</sup> Stojí za povšimnutí, že v tomto modelu je empatie považována za dovednost. V každodenním jazyce se termín „empatie“ samozřejmě také používá v mnoha jiných významech. Například se někdy používá, když někdo cítí stejné emoce jako jiná osoba (fenomén „emoční nákazy“, kdy někdo od jiné osoby „chytí“ a sdílí s ní radost, paniku, strach atd.), nebo k označení pocitu citového spojení nebo ztotožnění se s jinou osobou (např. když někdo cítí silnou empatii k hlavní postavě v knize“), a někdy se jím označuje soucit nebo starost o jinou osobu, která vyplývá z náklonnosti k dané osobě (např. když soucítíte s někým, kdo se nachází v obtížné situaci). Termínem „empatie“ se také někdy označuje mnohem širší soubor potenciálních pocitů vůči jiné osobě, který současně zahrnuje otevřenost k druhému, respekt k druhému, kognitivní a citové vazby s druhou osobou, a pocity citového propojení s druhou osobou. Tento model však používá termín „empatie“ ve specifitějším a užším slova smyslu k označení souboru dovedností, které jsou nezbytné pro pochopení myšlenek, přesvědčení a pocitů jiných lidí a ke zjištění vzájemných souvislostí, přičemž tento soubor dovedností je pro účast na demokratické kultuře naprosto zásadní. Cílem této definice není zabránit případnému současnému uplatnění nebo použití empatie, otevřenosti, úcty aj. jako celého souboru dovedností nebo schopností v některých situacích.

### 3.6. Jazykové a komunikační dovednosti<sup>5</sup>

Jazykové a komunikační dovednosti jsou potřebné k účinné komunikaci s ostatními lidmi. Zahrnují mimo jiné následující dovednosti:<sup>6</sup>

- Schopnost jasně komunikovat v různých situacích – to zahrnuje vyjadřování vlastního přesvědčení, názorů, zájmů a potřeb, vysvětlování a vyjasňování myšlenek, obhajování, podporování, argumentace, zdůvodňování, diskutování, debatování, přesvědčování a vyjednávání.
- Schopnost splnit komunikační požadavky mezikulturních situací použitím více než jednoho jazyka nebo nářečí, nebo použitím sdíleného nebo mezinárodního jazyka k pochopení jiného jazyka.
- Schopnost vyjádřit se sebevědomě a bez agrese, a to i v případech znevýhodněného postavení, a vyjádřit zásadní nesouhlas s jinou osobou způsobem, který zachovává respekt k důstojnosti a právům této osoby.
- Schopnost rozpoznat různé výrazové formy a různé komunikační konvence (verbální i nonverbální) použité příslušníky jiných sociálních a kulturních skupin.
- Schopnost upravit své komunikační jednání a použít komunikační konvence (verbální i nonverbální), které jsou vlastní posluchačům a jejich převažujícímu kulturnímu prostředí.
- Schopnost vhodně a citlivě pokládat vyjasňující otázky v případech, kdy je význam sdělení druhého člověka nejasný nebo se vyskytnou nesrovnalosti mezi jeho verbálním a nonverbálním sdělením.
- Schopnost řešit selhání komunikace, například požádáním mluvčího o opakování nebo přeformulování sdělení, nebo poskytnutím přeformulovaného, opraveného nebo zjednodušeného sdělení posluchačům.
- Schopnost zastat funkci jazykového prostředníka v mezikulturní komunikaci, schopnost překládat, tlumočit, vysvětlovat a pomáhat druhým pochopit a ocenit vlastnosti lidí a věcí, které považují za kulturně odlišné.

---

<sup>5</sup> Termínem „jazyk“ se v tomto dokumentu označují všechny jazykové systémy, ať už jsou uznány za plnohodnotné jazyky, či zda jsou považovány za varianty uznaných jazyků, nehlédě na jejich formu. Termín zahrnuje mluvený jazyk, znakovou řeč a všechny ostatní formy nemluveného jazyka. Termíny „verbální komunikace“ a „neverbální komunikace“ proto v tomto kontextu označují „komunikaci probíhající prostřednictvím jazyka“ a „komunikaci jinými prostředky než jazykem“.

<sup>6</sup> Efektivní a náležitá komunikace samozřejmě vyžaduje nejprve jazykové dovednosti (umět tvořit a chápat mluvené a písemné věty a projevy), sociolingvistické dovednosti (umět rozlišit přízvuk, dialekt, registr a jazykové výrazy ozřejmující sociální vztahy mezi řečníky), a rovněž dovednosti týkající se proslovu (umět sestavit delší a koherentní úseky jazyka pomocí vhodných komunikačních zvyklostí a používat mluvený projev a písemné texty pro příslušné komunikační účely). V tomto kontextu jsou však tyto dovednosti považovány za obecné dovednosti, a proto nebyly do modelu zařazeny. Čtenáři, kteří mají zájem o podrobný popis těchto zvláštních dovedností, si mohou přečíst společný evropský referenční rámec pro jazyky (viz poznámka pod čarou č. 5), ve kterém jsou tyto dovednosti podrobně popsány.



### 3.7. Dovednosti v oblasti spolupráce

Dovednosti v oblasti spolupráce jsou potřeba k úspěšnému zapojení do sdílených činností a úkolů spolu s jinými lidmi. Zahrnují následující dovednosti:

- Vyjádření mínění a názorů v prostředí skupiny a povzbuzování ostatních členů skupiny k vyjádření jejich mínění a názorů.
- Dosahování konsensu a kompromisu v rámci skupiny.
- Provádění činností společně s ostatními v recipročních a koordinovaných vztazích.
- Identifikace a definice skupinových cílů.
- Sledování cílů skupiny a přizpůsobení vlastního jednání pro účely dosažení skupinových cílů.
- Ocenění schopností a silných stránek všech členů skupiny a pomoc druhým při zlepšování v oblastech, ve kterých se potřebují nebo chtějí zlepšit.
- Povzbuzení a motivace ostatních členů skupiny ke vzájemné spolupráci a pomoci při dosahování cílů skupiny.
- Ve vhodných situacích pomoc ostatním s jejich prací.
- Sdílení užitečných a potřebných znalostí, zkušeností a odborných poznatků se skupinou a povzbuzování ostatních členů k těmto.
- Rozpoznání konfliktů ve skupině, identifikace emočních znaků konfliktu u sebe i u druhých a vhodné řešení s využitím smírných prostředků a dialogu.

### 3.8. Dovednosti při řešení konfliktů

Dovednosti při řešení konfliktů jsou nutné ke zvládnutí a řešení konfliktů smírným způsobem.

Zahrnují následující dovednosti:

- Omezení a prevence agrese a negativity, vytvoření neutrálního prostředí, ve kterém lidé cítí svobodu vyjádřit své odlišné názory a obavy beze strachu z odplaty.
- Povzbuzování a rozvíjení vnímavosti, vzájemného porozumění a důvěry mezi stranami konfliktu.
- Rozpoznání rozdílů v síle nebo stavu účastníků konfliktu a přijetí opatření k omezení vlivu takových rozdílů na komunikaci mezi nimi.
- Účinné zvládnutí a kontrola emocí – schopnost interpretovat skryté emoční a motivační stavy své i ostatních a poradit si s emočním stresem, obavami, nejistotou u sebe i u druhých.
- Naslouchání a porozumění odlišným pohledům různých stran konfliktu.
- Vyjádření a shrnutí odlišných pohledů různých stran konfliktu.
- Prevence a omezování vlivu dezinterpretací přijímaných různými stranami konfliktu.
- Rozpoznání, že některá strana potřebuje komunikaci přerušit, uzavřít příměří nebo klid zbraní, aby mohli účastníci konfliktu uvažovat o perspektivách druhé strany.
- Identifikace, analýza a popis příčin i jiných aspektů konfliktu a jejich uvedení do kontextu.
- Identifikace sdílených oblastí, na kterých se mohou obě strany konfliktu shodnout, identifikace možností řešení konfliktu a zlepšování potenciálních kompromisů nebo řešení.
- Pomoc ostatním při řešení konfliktů rozvíjením jejich porozumění dostupným možnostem.
- Pomoc a podpora účastníkům konfliktu při hledání optimálního a oboustranně přijatelného řešení konfliktu.

## 4. Znalosti a kritické porozumění

Znalosti jsou soubory informací dostupných jedinci, zatímco porozumění znamená pochopení a poznání jejich významu. Termín „kritické porozumění“ se v tomto kontextu používá proto, aby se zvýraznila potřeba pochopení a poznání významů v kontextu demokratických procesů a mezikulturního dialogu, i zapojení aktivní reflexe a kritického posouzení objektu pochopení a interpretace (nejde tedy o automatickou, zvykovou a nereflexivní interpretaci).

Různé formy znalostí a kritického porozumění potřebné pro demokratickou kulturu se dělí do tří hlavních skupin:

- Znalost a kritické pochopení sama sebe.
- Znalost a kritické pochopení jazyka a komunikace.
- Znalost a kritické pochopení světa (politiky, práva, lidských práv, kultury, různých kultur, náboženství, historie, medií, ekonomiky, životního prostředí a udržitelnosti).

### 4.1. Znalost a kritické pochopení sama sebe

Vědomí sebe sama a porozumění sobě samému představují klíčové podmínky pro efektivní a vhodné zapojení do demokratické kultury. Znalost a kritické pochopení sama sebe zahrnuje mnoho různých aspektů, například:

- Znalost a porozumění vlastní kulturní příslušnosti.
- Znalost a porozumění vlastnímu vidění světa a jeho kognitivním, emočním a motivačním aspektům a předsudkům.
- Znalost a porozumění předsudkům a předpokladům, na kterých člověk staví svůj pohled na svět.
- Porozumění tomu, jak vlastní vidění světa, předpoklady a předsudky závisejí na kulturní příslušnosti a zkušenosti a jak ovlivňují vnímání, hodnocení a reakce na ostatní lidi.
- Vědomí vlastních emocí, pocitů a motivací, zejména v kontextu zahrnujícím komunikaci a spolupráci s jinými lidmi.
- Znalost a porozumění hranicím vlastních kompetencí a zkušeností.

### 4.2. Znalost a kritické pochopení jazyka a komunikace

Znalost a kritické pochopení jazyka a komunikace má mnoho různých aspektů, například:

- Znalost společensky vhodných verbálních a nonverbálních komunikačních konvencí v jazyce, kterým se mluví.
- Porozumění, že v kultuře jiných lidí se mohou uplatňovat jiné verbální a nonverbální komunikační konvence, které z jejich pohledu dávají smysl i v případě, že používají stejný jazyk jako my.
- Porozumění, že lidé s jinou kulturní příslušností mohou vnímat významy komunikace jinak.
- Porozumění, že v každém jazyce existuje mnoho způsobů vyjadřování a používání jazyka.

- Vnímání použití jazyka jako kulturní praxe směřující ke sdělování informací, významů a identit, které existují v původní kultuře daného jazyka.
- Porozumění skutečnosti, že jazyky mohou unikátním způsobem vyjadřovat významy sdílené různými kulturami i významy, které lze obtížně vyjádřit v jiném jazyce.
- Porozumění sociálnímu vlivu a účinku různých komunikačních stylů, včetně porozumění, jak se různé komunikační styly mohou dostávat do vzájemných konfliktů a vyústit v selhání komunikace.
- Porozumění vztahu mezi vlastními předpoklady, předsudky, vnímáním, přesvědčením a úsudky a jazykem, kterým člověk hovoří.

### **4.3. Znalost a kritické pochopení světa (politiky, práva, lidských práv, kultury, různosti kultur, náboženství, historie, medií, ekonomiky, životního prostředí a udržitelnosti)**

Znalost a kritické pochopení světa pokrývá rozsáhlý a složitý komplex znalostí a kritického porozumění řadě oblastí, včetně následujících.

- Znalost a kritické porozumění politice a právu.
  - Znalost a porozumění politickým a právním pojmům, jako jsou demokracie, svoboda, spravedlnost, rovnost, občanství, práva a povinnosti, potřeba zákonů a pravidel a vláda práva.
  - Znalost a porozumění demokratickým procesům, způsobům fungování demokratických institucí, úloze politických stran a volebnímu systému.
  - Znalost a porozumění různým způsobům účasti občanů ve veřejné debatě a rozhodování a možnostem ovlivnit politiku a společnost, včetně porozumění úlohám, které v tomto směru může hrát občanská společnost a neziskový sektor.
  - Porozumění mocenským vztahům, politickým neshodám a konfliktům názorů v demokratických společnostech, i možnostem smírného řešení takových konfliktů.
  - Znalost a porozumění aktuálním událostem, sociálním a politickým problémům a politickým názorům ostatních.
  - Znalost a porozumění aktuálním hrozbám pro demokracii.
- Znalost a kritické porozumění lidským právům.
  - Znalost a porozumění, že lidská práva jsou založena na důstojnosti všech lidí.
  - Znalost a porozumění, že lidská práva mají univerzální platnost, jsou nezcizitelná a nerozdílná, a že každý nejen má lidská práva, ale má také povinnost respektovat práva druhých bez ohledu na jejich národnostní původ, etnickou příslušnost, rasu, náboženství, jazyk, věk, pohlaví, politický názor, původ, sociální postavení, majetek, postižení, sexuální orientaci nebo jiné okolnosti.
  - Znalost a porozumění povinnostem států a vlád ve vztahu k lidským právům.
  - Znalost a porozumění historii lidských práv, včetně Všeobecné deklarace lidských práv, Evropské úmluvy o lidských právech a Úmluvy o právech dítěte.
  - Znalost a porozumění vztahu mezi lidskými právy, demokracií, svobodou, spravedlností, mírem a bezpečností.

- Znalost a porozumění tomu, že různé společnosti a kultury mohou lidská práva vykládat a vnímat různě, ale rozdíly omezuje rámec mezinárodně uznávaných právních nástrojů, které nastavují minimální standardy lidských práv bez ohledu na kulturní kontext.
- Znalost a porozumění způsobům, jak se lidská práva uplatňují v praxi v konkrétních situacích, jak může docházet k porušování lidských práv, jak by se porušování lidských práv mělo řešit a jak lze řešit možné konflikty mezi lidskými právy.
- Znalost a porozumění hrozbám pro lidská práva v dnešním světě.
- Znalost a kritické porozumění kultuře a různým kulturám.
  - Znalost a porozumění tomu, jak kulturní příslušnost formuje názory, předsudky, vnímání, přesvědčení, hodnoty a jednání lidí a jejich interakce s ostatními.
  - Znalost a porozumění tomu, že všechny kulturní skupiny jsou vnitřně heterogenní a nejednotné, nemají stálé přirozené charakteristiky, jejich členové často zpochybňují a napadají jejich tradiční kulturní významy a skupiny se tak neustále mění.
  - Znalost a porozumění tomu, jak mocenské struktury, diskriminační praxe a institucionální bariéry v rámci kulturních skupin a mezi nimi omezují příležitosti pro znevýhodněné jedince.
  - Znalost a porozumění konkrétním názorům, hodnotám, normám, způsobům jednání, diskursům a věcem používaným příslušníky konkrétní kultury, zejména těmi, se kterými přicházíme do kontaktu a komunikujeme a které vnímáme jako kulturně odlišné.
- Znalost a kritické porozumění náboženství.
  - Znalost a porozumění hlavním aspektům historie konkrétních náboženských tradic, klíčovému textům a doktrínám konkrétních náboženských tradic a společným i rozdílným prvkům různých náboženských tradic.
  - Znalost a porozumění náboženským symbolům, rituálům a použití jazyka v náboženství.
  - Znalost a porozumění klíčovému aspektům přesvědčení, hodnot, způsobů jednání a zkušeností jedinců praktikujících konkrétní náboženství.
  - Porozumění skutečnosti, že subjektivní zkušenost a osobní vyjádření víry se často liší od standardních učebnicových popisů toho kterého náboženství.
  - Znalost a porozumění vnitřní rozmanitosti náboženského přesvědčení a náboženských praxí v rámci jednotlivých náboženství.
  - Znalost a porozumění skutečnosti, že ve všech náboženských skupinách se najdou jedinci, kteří napadají a zpochybňují tradiční náboženské hodnoty, že tyto skupiny nemají stálé přirozené charakteristiky a neustále se mění.
- Znalost a kritické porozumění historii
  - Znalost a porozumění proměnlivé povaze historie a rozdílům mezi výklady minulosti v různých kulturách.
  - Znalost a porozumění různým perspektivám konkrétních výkladů historických sil a faktorů, které formovaly náš současný svět.

- Porozumění postupům historického bádání, zejména tomu, jak se vybírají a skládají fakta, a jak se z nich stávají historické doklady pro sestavené příběhy, vysvětlení a argumenty.
- Porozumění potřebě studovat alternativní zdroje informací o historii, protože standardní historická pojednání často přehlíží roli znevýhodněných skupin (např. kulturních minorit nebo žen).
- Znalost a porozumění tomu, jak se historie často vysvětluje a učí z etnocentrického pohledu.
- Znalost a porozumění tomu, jak se v různých kulturách různě vyvíjely pojmy demokracie a občanství.
- Znalost a porozumění tomu, že stereotypy představují formu diskriminace, která lidem upírá právo na individualitu a různost, podkopává lidská práva, a v některých případech může vést ke zločinům proti lidskosti.
- Pochopení a interpretace minulosti ve světle přítomnosti a s výhledem do budoucnosti a porozumění roli, kterou minulost sehrává při formování problémů a obav v současném světě.
- Znalost a kritické porozumění mediím.
  - Znalost a porozumění procesům, kterými hromadné sdělovací prostředky vybírají, interpretují a upravují informace před jejich předložením veřejnosti.
  - Znalost a porozumění hromadným sdělovacím prostředkům jako komoditám s jejich výrobcí a spotřebiteli, jejich možným motivacím, záměrům a cílům, které sledují producenti obsahů, obrazů, sdělení a reklam.
  - Znalost a porozumění digitálním mediím, vzniku jejich obsahů, obrazů, sdělení a reklam, i různým motivacím, záměrům a cílům, které sledují jejich tvůrci.
  - Znalost a porozumění možným účinkům obsahu hromadných sdělovacích prostředků a digitálních médií na myšlení a jednání jedinců.
  - Znalost a porozumění tomu, jak vznikají politická sdělení, propaganda a projevy nenávisti v hromadných sdělovacích prostředcích a digitálních médiích, jak lze tyto formy komunikace identifikovat a jak se lidé mohou bránit a chránit.
- Znalost a kritické porozumění ekonomice, životnímu prostředí a udržitelnosti.
  - Znalost a porozumění ekonomice a ekonomickým a finančním procesům, které ovlivňují fungování společnosti, včetně vztahu mezi zaměstnaností, mzdou, ziskem, zdaněním a vládními výdaji.
  - Znalost a porozumění vztahu mezi příjmy a výdaji, povaze a následkům zadlužení, skutečné ceně půjček a nebezpečí pádu do dluhové pasti.
  - Znalost a porozumění ekonomické provázanosti globální komunity a jejímu dopadu na nákupní rozhodování a spotřebitelské vzorce v různých částech světa.
  - Znalost a porozumění přírodnímu prostředí, faktorům, které je mohou ovlivňovat, rizikům spojeným s ekologickými škodami, aktuálním ekologickým tématům, a potřebě zodpovědné spotřeby a ochrany životního prostředí.
  - Znalost a porozumění spojitostem mezi ekonomickými, sociálními, politickými a ekologickými procesy, zejména z globální perspektivy.
  - Znalost a porozumění etickým tématům spojeným s globalizací.

# Příloha C

---

## Cyborg interview - DTV - 7. 9. 2017

He was born color-blind

Narodil se barvoslepý

But he wished to sense colors

Ale chce vnímat barvy

When he was 21

Když mu bylo 21

He had a surgeon implant an antenna in his skull

Nechal si do lebky voperovat anténu

Which transforms light into sound

Která mění světlo na zvuk

He still does not see colors

Barvy stále nevidí

But he perceives them as musical tones

Ale vnímá je jako tóny

He arrived in Prague at the invitation of ...

Přijel do Prahy na pozvání....

The world's first officially recognized cyborg

První úředně uznaný kyborg na světě

## Slovníček pojmů

- What is the sound of my face?
- Different sounds
- Different colors
- Musical chord
- Does it remind you of somebody else's face?
- You tested
- Your eyes are like...
- unique sound
- color combination
- exactly
- We are really unique in a way we sound
- similar sound
- shape
- What is the color of my shirt?
- It is very loud
- low sound
- low frequency
- Does it mean you don't like to listen to those colors?
- Does it irritate you?
- Violet is high pitch
- ultraviolet
- It is even more annoying sometimes
- Can you do anything about it?
- I can move the antenna

- It does not sound good
- Now I am listening to these colors
- How the antenna works
- Color is light
- frequency
- The light goes inside the antenna
- it goes inside my head
- They vibrate
- Each color has its own vibration
- bone
- becomes sound
- It picks up from infrared to ultraviolet
- Human eye
- put away
- go to sleep
- have a shower
- It is part of my skeleton
- This is a body part
- This a new part of my body
- other people
- I could be here
- But I could be sensing colors from Japan
- At ning when I sleep
- Color my dreams
- My dreams become blue
- internet connection
- I use bluetooth for internet connection
- overwhelming
- I connect to satellite
- space station
- I only connect to space 2 hours maximum a day
- I receive all these vibrations
- While the body is here
- Are there any other cyborgs in the world that you know of?
- identity
- If you identify...
- It does not matter...
- Are there any other people with an antenna on their head?
- They have technology in the body for medical reasons
- practical
- artistic reasons
- It is my case

- new perception of reality
- People do this for art
- artificial light
- At night we are using light bulbs
- We should have night vision
- spend energy
- planet
- more senses we have.....
- survive
- design the planet
- improving humans
- adding new senses
- Having an antenna is not human
- Bioethical committees will accept
- species
- It will become more and more normal
- At what age people should start designing themselves?
- You should focus on the senses you already have
- developing senses enough
- sense of smell
- sense of taste
- School don't teach you how to sense
- change
- They don't want new technology
- left in the dark
- decide
- the cheapest possible
- Anyone who wants a new sense could actually have it
- Would not such technology lead to inequality?
- Not everyone decides to improve themselves....
- source of...
- parallel humans
- diversity, transspecie
- It does not make you superior
- an ant, an elephant
- ethical
- We should have the freedom to design ourselves
- survive
- If we change ourselves we do not have to change the planet so much
- We should see
- solve problems
- to use technology to avoid these problems



- explanation for the fact
- The committee was actually against your surgery
- recreate body parts that already exist
- This is a new sense
- I am sure there soon will be a committee accepting
- Transgender only happen in a few countries
- We will have to go to a specific country
- I found an anonymous doctor
- retired
- until is bioethically accepted
- surgeries done by doctors